

SKRYTÁ SPIRITUALITA MUŽE

DESET METAFOR K PROBUZENÍ
ZASVĚCENÉ MUŽNOSTI

MATTHEW FOX

SKRYTÁ SPIRITUALITA MUŽE

SKRYTÁ SPIRITUALITA MUŽE

DESET METAFOR K PROBUZENÍ
ZASVĚCENÉ MUŽNOSTI

MATTHEW FOX

Skrytá spiritualita muže

Matthew Fox

Z anglického originálu *The Hidden Spirituality of Men*
přeložil Zdeněk Chodora

Odpovědný redaktor Jan Čermák

Návrh obálky Diana Delevová, 2Design

Grafická úprava a sazba Art D, www.art-d.com

Výroba CPI Moravia Books s. r. o.

Vydalo nakladatelství Synergie Publishing SE

www.synergiepublishing.com

Elektronické formáty připravil KOSMAS, www.kosmas.cz

Elektronické vydání první

Copyright © 2008 Matthew Fox

Translation Copyright © 2014 Synergie Publishing SE

First published in the United States of America by New World
Library

ISBN 978-80-7370-367-7

Tuto knihu věnuji svým (literárním) bratrům, Tomovi, Natovi a Mikeovi, kteří mě toho v mnoha ohledech hodně naučili. A věnuji ji svému tátovi, Georgi Foxovi, který byl mým učitelem také.

Dále ji věnuji Buckovi Ghosthorseovi, pobratimu a bojovníkovi.

A věnuji ji i mnoha dalším (více než literárním) bratřím po celém světě, se kterými jsem se přel i radoval, od kterých jsem se učil a se kterými jsem pracoval. Doufám, že nás probuzení zastihne všechny společně.

OBSAH

Předmluva: Proč „skrytá“ spiritualita?	1
Úvod: Hledání zasvěcené mužnosti	11

ČÁST I: 10 ARCHETYPŮ AUTENTICKÉ MUŽNOSTI

1 Otec Nebe: vesmír žije!	29
2 Zelený muž	49
3 Ikaros a Daidalos	67
4 Lovci a sběrači	79
5 Spirituální bojovníci	119
6 Mužská sexualita, posvátná sexualita	153
7 Naše kosmické a animální tělo	181
8 Modrý muž	213
9 Pozemský otec: otcovské srdce	237
10 Praotec Nebe: srdce praotce (srdce dědečkovské)	267

ČÁST II: POSVÁTNÉ SVAZKY

11 Posvátný svazek mužnosti a ženskosti	295
12 Další posvátná spojení	329
Závěr: Opravdoví muži jsou nositeli zasvěcené mužnosti	361
Dodatek A: Cvičení pro osvojení deseti archetypů	387
Dodatek B: Několik myšlenek k iniciačnímu rituálu	401
Poděkování	405
Doporučená literatura	407
Poznámky	409

PŘEDMLUVA: PROČ „SKRYTÁ“ SPIRITUALITA?

NÁZEV TÉTO KNIHY je záměrně provokativní. Je opravdu duchovní život muže skrytý nebo dokonce utajený? Jaké pro to máme důkazy? A je-li tomu tak, proč? K jakým to vede následkům a je možné, aby se spiritualita muže stala přístupnější a byla přijata jak jednotlivci, tak společností?

Velký středověký filozof a mystik Tomáš Akvinský poznal: „Jsou různé druhy ticha. Ticho otupělosti, důvěry, ticho trpělivosti a ticho pokojného srdce.“¹ V různých chvílích našeho života jsme bezpochyby tišší ze všech těchto důvodů. Někdy nepromluvíme z nezájmu nebo z lenosti, jindy nás donutí držet jazyk za zuby a zaškrtnout v sobě hlas politická nebo společenská situace, potom zas třeba čekáme na vhodný okamžik, a konečně občas mlčíme, protože jsme se stáhli do pokoje svého srdce a pokoušíme se pomocí samoty a meditace zastavit neustálé breptání své rozjívěné mysli.

Mlčením se často snažíme ochránit sami sebe. Vzpomeňte si třeba na muže, kteří se vrátili z války. Někteří o tom, co viděli a zažili v boji, nemluví, nechtějí, aby ostatní trpěli tím, že si budou všechny ty hrůzy muset představovat. Tito muži zároveň doufají, že uchovají-li tyto události v skrytu, nebudou je muset prožívat

znovu. Vzpomínky ale skryté většinou nezůstanou a projeví se spontánně v nočních můrách a nevítaných představách.

Norman Lloyd je kameraman, který čtyři roky natáčel válku ve Vietnamu. V jednom ze svých posledních dokumentárních filmů nazvaném *Shakey's Hill* navštívil vojáky z praporu, se kterými žil v kambodžské džungli v roce 1970. Ve filmu rozebírá kromě jiného i posttraumatický syndrom, a to svůj vlastní i ostatních vojáků: „Máte prostě hlavně vztek, víte. Strávíte hodně času o samotě. Můžu se snažit o tom s vámi mluvit, ale všechno se to nedá vypovědět. O spoustě věcí se člověku ani mluvit nechce.“

Které oblasti života – jako je práce a rodina – válečných veteránů tato posttraumatická stresová porucha (PTSP) zasahuje? Válečný korespondent Lloyd říká: „Ocitáte se tam v prostředí, ve kterém jsou lidé kolem vás zraňováni a zabíjeni. Všechno ztratí smysl. Otupíte. Stanou se z vás hodně necitliví lidé, protože na nějaké city tam není místo. A tohle s vámi udělá PTSP.“ Lloyd zjistil, že přímět staré známé z války k hovoru o Vietnamu je i po letech celkem obtížné. Mnozí z nich se o prožitky z boje nepodělili ani s manželkami a dětmi. „Musíš to v sobě zamknout, abys přežil.“ Často se mu muži v den interview svěřovali, že celou noc předtím nespali. Jeden řekl: „Nejde ani tak o to, jestli je co skrývat. Jde o to, že se všechny ty ochromující prožitky vracejí.“² Muži se potom shodli na tom, že shlédnout vzniklý dokumentární film společně bylo užitečné. Film za ně promluvil a rodiny se mohly seznámit s příběhem každého z vojáků.

Mají ale extrémní prožitky válečných veteránů něco společného se zkušeností mužů obecně? Zeptal jsem se autora knihy *Coming Out Spiritually* Christiana de la Huerty, zda si myslí, že spiritualita muže je skrytá nebo dokonce utajená. A on mi odpověděl: „Je potlačena, utajena před námi samotnými.“ „Ale proč?“ chtěl jsem vědět. „Mnoho mužů pojmu maskulinita nerozumí a spiritualitu řadí do nižší kategorie, než je maskulinita; vnímají ji jako něco zženštilého. Odmítají tak přirozenou součást toho, co nás činí muži. Domnívám se, že je to případ hlavně heterosexuálů, ale nejen jich.“

Jako doklad tohoto tvrzení můžeme předložit svědectví studenta jedné anglické university, oboru chemie a management, kterému se jednoho dne dostalo do rukou dílo Thomase Berryho, autora knih *The Dream of the Earth* a *The Great Work*. Svému profesorovi potom napsal toto:

„Hlubavá ekologie Toma Berryho pro mne byla zpočátku těžko uchopitelná. Byl jsem nucen otevřít se novým myšlenkám, něčemu, co jsem ve svém oboru dosud neznal. Musel jsem se spojit se spirituální částí své bytosti, což jsem nikdy před tím neudělal. Budu-li upřímný, zprvu jsem byl k Berryho východiskům velmi skeptický, ale potom jsem jeho myšlenky pečlivě promýšlel a postupně tak objevoval *svou spirituální stránku, o které jsem předtím neměl tušení*. To mne vedlo k tomu, že jsem se začal ptát sám sebe, jestli opravdu doceňuji spiritualitu a nádheru naší planety... Vzpomněl jsem si na všechny ty vzácné chvíle, kdy jsem stál v úžasu před fascinujícími divy přírody, chvíle, kdy jsem v tichosti a u vytržení zíral na půvab sněhem pokryté krajiny kolem města Bath nebo na krásu hvězdami posetého nočního nebe. V té době jsem důležitost a význam těchto emocí ještě podceňoval. Teď je mi ovšem jasné, že se jedná o velmi cenné okamžiky a že nesmíme riskovat, že o ně navždy přijdeme.“³

Zpověď tohoto mladého studenta přírodních věd a obchodu prozrazuje mnohé – je však i znepokojující. Kolik mladých mužů se nikdy nepropojilo se svou spirituální stránkou, o jejíž existenci vlastně ani nevědí? A kolik z nich se nikdy nesetká s dílem Thomase Berryho nebo podobného spisovatele, který by je inspiroval k tomu, aby takový krok učinili? Do jaké míry nás v tom současné školství a náboženství nechalo na holičkách? Psycholožka Marion Woodmanová říká: „Většina mladých mužů v dnešní společnosti nemá přístup k tradičnímu spirituálnímu učení, do kterého by je starší generace uvedla.“⁴

Jedním z nejlépe střezných tajemství naší kultury je, že mnoho mladých mužů je ve skutečnosti hluboce spirituálně založeno

a velice jim na jejich duchovním životě záleží. Je to *tajemství*, protože je to utajeno – a velmi často i jim samotným. Jindy to zase skrývají záměrně. Známe jednoho proslulého vědce, který má vzadu za domem posvátnou indiánskou potní chýši. Spolu se svou ženou v ní pořádá rituály, které vedou skuteční američtí indiáni. Zpívá dokonce i starodávne písně v indiánském jazyce lakota. Nikdo z jeho kolegů na univerzitě však o jeho spirituální praxi neví. Je to před nimi skryto.

Mnoho mužů svou cestu za spiritualitou realizuje v zaměstnání, které se tak stává výrazem jejich duchovního života. U jiných se to projevuje oddaností, se kterou se starají o svou rodinu. Mnozí svou spiritualitu zase vyjadřují službou vlasti, ochotou zcela se odevzdat své domovině, rodině, „klanu“ nebo partě. Anebo uměním – umělci jsou bojovníci svého druhu, kteří důvěřují vesmíru, že je zajistí ekonomicky, a svým múzám, že je nasytí uměním. A potom máme politické bojovníky, kteří bojují za spravedlnost – sociální, ekologickou, rasovou, genderovou a mnoho dalších. Vpravdě každý, kdo zasvětil svůj život něčemu – ať už je to inženýr, doktor, právník, taxikář, obchodník, učitel, ošetřovatel, spisovatel, mechanik, pokladač koberců – projevuje svou spiritualitu tím, že se odevzdává životu ve své plnosti. Projevují tak biofilii, lásku k životu. Stávají se milenci života. Milenci. A to je spiritualita.

A přesto by to takto pojmenovalo jen málo mužů. Proč tedy muži svou spiritualitu ve větší či menší míře „skryli“? Důvodů je bezpočet a konkrétní důvod v příběhu konkrétního muže se stává pavučinou, která ho sváže a nedovolí mu, aby spiritualitu v sobě rozpoznal a vyjádřil ji. Zde jsou příklady takových důvodů:

- ♦ Protože v západní kultuře dosud panuje dualistický patriarchát, který si cení více myšlení než citění, více materiálního bohatství než bohatství duchovního, více vědeckých faktů než intuitivní moudrosti, více mužů než žen a více heterosexuálů než homosexuálů.
- ♦ Protože když muži otevřeně projeví své hluboké city, radost, citlivost a bolest, málokdo to ocení a ostatní se jim naopak často vysmějí.

- ♦ Protože muži skrývají své rány uvnitř a chtějí na ně zapomenout, raději si jich vůbec nevšímají, než by si dovolili se k nim přiznat.
- ♦ Protože moderní náboženství ztratilo kontakt se svou mystickou tradicí, která nám svým jazykem a pojmy pomáhá vyrovnávat se s našimi nejhlubšími prožitky, s „temnou nocí duše“.
- ♦ Protože spirituální pravda a porozumění se často vzpírá vyjádření jazykem a žije v tichu, a protože to, co nedokážeme chytit do smyčky slov, považujeme za tajemství a skrýváme to.
- ♦ Protože muži, kteří „přece nepláčou“, se naučili ukrývat svůj smutek i svou radost.
- ♦ Protože v čase války se vládám hodí náboženská poslušnost vojáků, nikoli otázky, které by jim kladli skuteční spirituální bojovníci.
- ♦ Protože naše antropocentrická kultura si více cení lidského života, potřeb a pravidel než pokorného spojení s nesmírným kosmem.
- ♦ Protože muži někdy pracují tak tvrdě, že nemají čas ani příležitost prozkoumat své srdce.
- ♦ Protože někteří muži ve snaze podpořit a respektovat ženskou hnutí umlčují sami sebe, aby neprojeвили nějakou „neakceptovatelnou“ nemožnost.
- ♦ Protože homofobie okrádá muže o schopnost skutečně se vztáhnout k ostatním lidem. Dokonce i ti, kteří svou homofobii překonali, to musejí v této převládající heterosexuální kultuře tajit.
- ♦ Protože muži často zaměňují náboženství a spiritualitu, a to je svede z jejich cesty za duchem.
- ♦ Protože mužům často schází prožitek rituálu, který by je symbolicky uvedl z jinošství do dospělosti, a protože rituály, které moderní náboženství praktikují, jako je biřmování nebo bar micva, nedostačují.

- ♦ Protože naše kultura častěji oceňuje muže pro jejich extrovertní než introvertní kvality.
- ♦ Protože i v povaze samotné spirituality je skrytost. Co je hluboko, je skryté. A duchovní hledání zkoumá „nepojmenovatelné“ aspekty božství, Boha v jeho božské podstatě.
- ♦ Protože ač jsou mnozí muži založením mystici, postrádají slovní zásobu nutnou k tomu, aby své prožitky pojmenovali.
- ♦ Protože „muži se učí skrze rituály“ (Robert Bly), avšak smysluplné rituály aby jeden v moderní kultuře pohledal.
- ♦ Protože muži skrývají svůj stud a agresivitu, přinejmenším sami před sebou.
- ♦ Protože v naší kultuře je komunikace mezi otcem a synem často chladná nebo vůbec žádná a mnozí zralí muži raději „prchnou“ na golfové hřiště, než by se stali opravdovými mentory mladší generace.
- ♦ Protože vyrůstají-li mladí muži bez otce, chybí jim skutečný vzor, který by mohli napodobit.
- ♦ Protože ideologie „prvotního hříchu“ způsobuje, že muži pochybují o své skvělosti a právu na existenci. A protože učení o Bohu jako o trestajícím otci vytváří toxický, tíživý vzor chování.
- ♦ Protože muži nevědí, jak se smysluplně vypořádat se svým hněvem a zuřivostí, nikdo je to nenaučil.
- ♦ Protože muži jako všechna lidská stvoření jsou někdy líní a nechce se jim pustit do obtížného úkolu, kterým je spirituální rozvoj.
- ♦ Protože se vinou cynismu, deprese a vyčerpání může zdát, že duchovní práce je nesmyslná nebo nezvládnutelná.

CO NENÍ SKRYTÉ

Je tedy mnoho příčin, proč spirituální život muže zůstává skryt. Naprosto zjevný je ale naopak fakt, že dnešní muže trápí potíže. A tyto potíže dopadají na všechny. Lidstvo nepřestalo válčit

– stačí jmenovat Irák nebo Srí Lanku, Libanon nebo Somálsko. Vláda USA prodává po celém světě více zbraní než populární zábavy, zatímco planeta a její stvoření trpí našimi činy a před našima očima. Globální oteplování je také *globálním varováním*: varováním, že je s námi a planetou Zemí něco v nepořádku. Každý čtvrtý živočišný druh savců vymírá. A co dělají naši vůdci? Co dělají ctihodní muži naší generace? Co dělají muži?

Skutečností je, že naše společnost přichází o mladé muže. V Baltimore, na dosah hlavního města naší země, nedokončí 76 % mladých černochů střední školu. A každý ví, že lidé s nedokončeným vzděláním často končí ve vězení. Výsledkem je, že v Americe je teď více mladých černochů ve vězení než na univerzitách. Pro městskou mládež je často víc „cool“ jít do vězení než studovat.

Nedávná studie prokázala, že 86 % sebevražd mladistvých spáchají mladí muži. Novinářka Joan Ryanová, sama matka syna, o tom napsala článek. Velmi ji potom zneklidnilo, že článek nevyvolal žádnou reakci:

„Nedostala jsem ani jeden mail nebo dopis, telefon ani jednou nezazvonil, nikdo se na tuto šokující statistiku nezeptal. Uvědomila jsem si, že kdyby statistika ukázala, že 86 % sebevražd mladistvých spáchají dívky, ihned by se ustanovila národní komise, aby zjistila, proč tomu tak je. Objevilo by se to na předních stránkách novin, Oprah Winfreyová by o tom měla televizní pořad a neziskové organizace by zahrnovaly sociology a psychology penězi, aby se věnovali studiu ženské sebedestrukce. Moje sestra, feministka, by se spolu se mnou právem ptala: ‚Co se to stalo s kulturou, ve které dochází k sebevraždám dívek daleko častěji než k sebevraždám chlapců?‘

Jak to, že se tedy neptáme: ‚Co se to stalo s kulturou, ve které dochází k sebevraždám chlapců daleko častěji než k sebevraždám dívek?‘“

Je to celosvětový jev, že si život bere třikrát více mužů než žen. Může to být ovlivněno i tím, že ženám se častěji sebevražda *nepovede* – ženy sahají zejména po lécích nebo si podřežou žíly, zatímco muži se střelí a věší. Ryanová nicméně věří, že způsob sebevraždy zde nehraje roli. Jde hlavně o *hanbu* a *stud*, jejichž kořeny sahají velmi, velmi hluboko, až do dob našich předků, lovců a sběračů.

„V dnešní společnosti se ženy většinou nestydí za to, že mohou být zranitelné a závislé na druhých. Zato muži si myslí, že požádají-li o pomoc, znamená to, že jsou slabí a neschopní. Žádost o pomoc se neshoduje s tradičně chápanou mužskou rolí. Pocit síly a kontroly jsou pro muže velmi důležité, a to už od dob, kdy jejich hlavním posláním bylo ulovit nebezpečnou kořist. Myslí si proto, že požádat o pomoc znamená pozbýt své síly a kontroly a předat ji někomu jinému. Znamená to dovolit si být zranitelný.“

A dále Ryanová muže vyzývá, aby navázali nové vztahy se svými syny:

„Tak, jako jsme muže přesvědčili, aby dodali sebedůvěry svým dcerám, je teď třeba je přesvědčit, aby totéž udělali i pro své syny. ... Vždyť to, jak být muži, se přece učí od svých otců. ... Snad se nám potom podaří změnit chování mužů a chlapců, kteří byli po staletí programováni k tomu, aby byli o tolik násilnější než ženy, a to změnit jejich chování nejen k ostatním, ale i k sobě samým.

A možná se potom i více našich synů dožije věku, kdy budou moci témuž naučit zase své syny.“⁵

Zdá se jasné, že případy sebevražd i příběhy vojáků navracujících se z války spojuje jeden problém – totiž mužský stud, hanba a agresivita. Jak si s tím poradíme? Jak si s tím poradí naše kultura? A hlavně, jak v dnešní době sociálních, ekologických a osobních otřesů a krizí přesvědčíme muže, aby byli vzorem pro své syny, aby je naučili, co je to být mužem? Co v sobě pojem mužnosti zahrnuje? A co z toho je prospěšné a čeho je naopak třeba se zbavit?

V této knize chci ovšem pokrýt širší téma, než je problém mladých mužů, kteří páchají sebevraždu, nebo chlapců, kteří nedokončili školu. Tato kniha se zabývá tím, zda lidský rod přežije, nebo vyhyne. Někde jsem četl: „Jsme první živočišný druh, který si může vybrat, že nevyhyne. Je ale třeba, abychom se pro to rozhodli.“ Dokážeme tedy změnit své zvyky a žít tak, abychom se na této planetě udrželi? Dokážeme změnit to, co jako muži – ale i ženy, rodiče, prarodiče a občané – cítíme a děláme (nebo co necítíme a neděláme)?

Doufám, že v této knize nabídnu některé odpovědi a pár řešení, která by mohla pomoci. Naznačím deset archetypů, které

osvětlují cestu duchovního zrání, aby muži učinili konec dnům, kdy skrývali a zamlčovali. Tato kniha chce *rozbít tajemství. Osvětlit to, co zůstávalo skryto*. Je načase, aby muži dorostli své spiritualitě. Jako živočišný druh si už nemůžeme déle dovolit setrvávat v období adolescence. Musíme se seznámit s dávnověkou moudrostí a hlubokým učením o spiritualitě muže, o zasvěcené mužnosti, musíme se s ní naučit nakládat a dozvědět se, jak nás ovlivňuje.

Je-li pravdou, že spirituální život muže je pro mnohé skrytý a utajený, pohřbený a nepřiznaný, potlačený nebo zapomenutý, neznámý i pro nás samotné, potom platí také, že jakmile najdeme odvahu otevřít se, odkrýt a vyjevit, co bylo skryté, zvěstovat a nahlas promluvit, čeká nás budoucnost plná skvělých událostí.

ÚVOD: HLEDÁNÍ ZASVĚCENÉ MUŽNOSTI

NEDÁVNO JSEM MĚL VELMI PŮSOBIVÝ A KRÁSNÝ SEN. Zdál se mi na jednom šťastném místě plném příslibů. Za tmy jsem tenkrát dorazil na vršek hory do odlehlého přednáškového centra nazvaného Mount Madonna, nedaleko kalifornského Santa Cruz. Měl jsem tam vést jednodenní seminář, který byl součástí konference sponzоровané společností Institute of Transpersonal Psychology a nazvané „Božské ženství a zasvěcená mužnost“. Za noci nebylo vidět na krok a já jsem klopýtal přes kameny. Nakonec jsem došel do svého pokoje, připravil jsem si podklady pro přednášku, kterou jsem měl mít následující den, a šel jsem spát.

Té noci jsem snil, že jsem se ocitl na kamenité hoře. Byl den, někdo ke mně přišel a řekl: „Pojď se na něco podívat.“ Následoval jsem toho člověka přes kopce a kameny, až jsme došli ke štěrkové cestě vedoucí pohořím, po které popojížděla celá karavana automobilů. Po údolí a po vrších, kam až oko dohlédlo, se konalo něco, co vypadalo jako obrovská svatba – byl to svatební průvod, a pokud jsem dobře viděl, v každém voze seděl jeden čerstvě sezdанý pár. Ale, hle, co to nevidím, na zadním sedadle jednoho auta sedí jako nevěsta a ženich slonice a tygr. Byli to novomanželé, soucit a vášeň. Posvátné manželství znovu na scéně!

Když mě auto míjelo, viděl jsem, jak slonice tygra téměř objímá, on měl hlavu vystrčenou z okýnka a zíral na mne. Byl nádherný a silný a já jsem ve snu řekl: „Podívejme, jak je ta tygrova hlava velká.“ Byla to mimořádná událost překypující jakousi hojností. Všichni byli šťastni, slunce svítilo a čtyřnožci, kterým ani zdaleka nehrozilo vyhynutí, uzavírali manželství napříč druhy. Potomci na sebe jistě nenechají dlouho čekat. Byl to návrat božského ženství a zasvěcené mužnosti? Návrat jejich posvátného manželství? Můžeme jen doufat. V každém případě to ale byl velmi nadějeplný a úchvatný sen.

Mám-li jej interpretovat, napadá mě kromě jiného, že slonice reprezentuje božské ženství, je velkolepá a silná, ale nechybí jí mateřský cit a ohleduplnost ke společenství. Tygr zastupuje zasvěcenou mužnost – tygr je lovec, je ušlechtilý a krásný, také inteligentní (velká hlava) a protřelý. Zvířata společně spočívala na zadním sedadle auta a mateřská slonice v podstatě držela nebo objímala tygra, symbol mužnosti. Kdo automobil řídil, jsem neviděl. V roli šoféra byla nejspíš lidská bytost.

Tygr a slonice se samozřejmě nemohou spářit a můj sen o ženství a mužnosti nelze brát doslova. Každý prostě v sobě máme jak prvek ženský, tak mužský, stejně jako tomu je v rodině tygra a v rodině slonice.

Symbol karavany ve snu je výmluvný. Filozofové Středního východu si historii představují jako karavanu, kterou vedou naši předci – neuzavírají ji, ale naopak jsou v čele. Všichni jsme součástí proudu historie a já ve svém snu viděl dědičnou karavanu, která v našem bdělém životě stačila utrpět značnou újmu, neboť tygři a slonice a celý přirozený svět v našich časech trpí. Proč byla slonice a tygr na zadním sedadle? To je zajímavá otázka, možná mi tím sen vzkazoval ještě jednu věc: lidé (jako zodpovědní šoféři) mají tyto ohrožené a úžasné bytosti pomoci ochránit. Jsme tu, abychom sloužili.

To nás přivádí k podstatě mého snu – je načase, abychom shromáždili své obdivuhodné mužné síly (tygr) a mocné ženské síly (slonice). Musíme dosáhnout vyváženého vztahu mezi silami jin a jang v sobě i v našich společenských institucích, neboť

situace v našich dnešních karavanách tomu bohužel naprosto neodpovídá.

Bere se na vědomí a přiznává se, že božské ženství se v nedávné historii znovu vrátilo na scénu. Můžeme je rozpoznat ve formě ženských spolků, ženských vzdělávacích nadací, Women Church, ženských organizací. Ženy jsou vzdělané a uplatňují se ve vědě, lékařství, politice, obchodu, náboženství a v dalších oblastech. Také na univerzitách dnes najdeme daleko více žen než mužů. Ať už té bohyni budeme říkat Gája, Bůh jako Matka, Božské ženství, Černá Madona, Tara, Kuan Yin, Bódhisattva, Oshun, Sofia, Moudrost, Tao, Kálí nebo Panna Maria Guadalupská, vrací se k nám očekávaná a vyhlížená. Tak silně se projevovala „bohyně“ v západní kultuře naposledy ve 12. století. V té době inspirovala nové snahy v oblasti vzdělávání, náboženského života, architektury a obecně životního stylu.

Ale co zasvěcená mužnost? O jejím probuzení máme důkazů daleko méně. Musíme opravdu dobře hledat, obrátit každý kámen a *hlavně* musíme mužskou představu o zbožnosti zbavit těch příměsí, které jsou destruktivní a škodlivé. K čemu je to dobré, když se Bohyně vrátí zpět, ale muži ji odmítnout vzít na vědomí? Co na tom, snaží-li se Bohyně rozvinout jak v ženách, *tak* v mužích, když ji muži nechtějí přijmout? K čemu je to dobré, vzbudí-li Sofia jen ženy, a nikoli muže? To prostě nestačí – ani v osobních vztazích, ani ve společnosti, neboť všude tam je třeba nastolit zdravou rovnováhu mužského a ženského principu, muže a ženy, jin a jang. Před několika stoletími to Mistr Eckhart zformuloval takto: „Všechna *jména*, která *Bohu dává* duše, bere ze sebe samé.“ Nejsou-li muži a ženy, děvčata a chlapci vzdělávání v genderově vyváženém vztahu k Bohu (všechny výroky o Bohu ovšem vždy zůstanou metaforou), potom z toho vyplývá, že žijeme, aniž bychom dosáhli vyváženého smyslu pro gender nás samotných.

Pravda, nedávno se objevilo i jisté mužské hnutí, které zahájilo snahy o nové vymezení zasvěcené mužnosti, tak jak ji popisují výše. Z mnoha důvodů však dosáhlo jen prostředního úspěchu. Jedním z těchto důvodů bylo, že masové sdělovací prostředky se takovým snahám často vysmívaly. Jiným důvodem

se stalo zase to, že někteří čelní představitelé takových hnutí pokřivili definici mužnosti do „macho“ sexistické karikatury. Například Robert Moore ve své knize *Král, válečník, kouzelník, milovník aneb O mužské psychice* vyplýval mnohem více inkoustu na citace z generála Pattona než na výroky Gándhího, Ježíše, Malcolma X nebo Martina Luthera Kinga Jr. Jak hodnotí mužské hnutí, jsem se zeptal Christiana de la Huerty, vedoucí postavy spirituálního hnutí homosexuálů a autora knihy *Coming Out Spiritually*.

„Mne osobně to nijak neovlivnilo. Myslím, že mužská hnutí ovlivnila zejména heterosexuální komunitu, v tom smyslu to bylo myslím velmi užitečné, alespoň do té míry, v níž to muži přijali. Ale zdá se, že tato snaha ustala, došel jí benzin a já nevím, co se stalo.

Pořád je nanejvýš nutné otevřít srdce a duše mužů. Zamyslím-li se nad tím, jak se lidstvo vyvíjí, řekl bych, že muži, a zejména heterosexuální muži, se při těch nejdůležitějších úkolech drží stranou. A je to proto, že ztratili spojení sami se sebou, se svým tělem, se svými emocemi a s duchovním světem, což potom vede k frustraci, která se nepatříčně projevuje jako hrubost, násilí a válka.“

Dále jsem se Christiana zeptal, zda si myslí, že muži v naší společnosti mají překroucenou představu o maskulinitě. Odpověděl: „Určitě, mnoho mužů, které znám, má strach nahlédnout sami do sebe, nedokáží se oddat radosti a potěšení, jsou jakoby zaseknutí a nemohou se hnout z místa. Ztratili spojení se svým tělem, zcela potlačili emoce, a to se často projevuje velmi neblaze a destruktivně.“

Zeptal jsem se také Jima Millera, dvaasedmdesátiletého farmáře v důchodu, básníka, fotografa a plavce (v šedesáti šesti letech přeplaval kanál La Manche a pravidelně plave k pevnosti Alcatraz v San Francisco Bay), co mužské hnutí znamená pro něj. Miller se mužského hnutí účastní už dvacet dva let, začínal ve sdružení Friends of Iron John. Promluvil

o prospěšné práci, kterou má mužské hnutí za sebou, i o tom, co ještě zbývá vykonat:

„Maskulinismus, tedy mužské hnutí v Mendocinu s jeho představitelem Robertem Blyem, se po mnoho let těšilo velkému vlivu. Mě naučilo docenit ‚dědictví‘, které jsem od svého otce nikdy nedostal. Muži v mé rodině byli všichni alkoholici a blázni. Mužské hnutí je pro mě velmi cenné, pomohlo mi postavit se nohama na zem a porozumět některým věcem, které dělají muže mužem. To, že muž má svou stránku ženskou i mužskou – vědomí a probuzení. V patriarchálních teokraciích muži spali hlubokým spánkem a po léta jim byly nasazovány klapky na oči. A mnoho z nich se teď probouzí a objevuje svou zranitelnost a životní citlivost.“

METAFORY A ARCHETYPY

V této knize zkoumám deset metafor a archetypů, které, jak věřím, souvisí s oživením zdravé maskulinity, tedy zasvěcené mužnosti. Když v sobě sloučíme zasvěcenou mužnost se zasvěcenou ženskostí, docílíme „posvátného svazku“ soucitu a vášně, tak jako se to odehrálo v manželství slonice a tygra v mém snu.

Joseph Jastrab ve své skvělé knize *Sacred Manhood, Sacred Earth: A Vision Quest into the Wilderness of Man's Heart* říká, že mužům scházejí pozitivní mužské vzory: „Mnoho z nás hledalo spásu u Velké Matky, ale nikdo, koho jsem znal, si nevytvořil zdravý vztah k Velkému Otci. Zdá se, že to byla reakce na Strašného Otce, který zplodil rozum oddělený od lásky, pravdu zmrazil do statické formy a zákon zbavil soucitu. Nevěděli jsme o žádné pozitivní mužské alternativě.“⁶

Jak důležité jsou vlastně pozitivní obrazy a pradávné metafory? Daniel Pink ve své provokativní studii *Úplně nová mysl* („A Whole New Mind“) připomíná myšlenku George Lakoffa, že materiální dostatek znamená v životě méně než „metafory, podle kterých žijete – když například máte za to, že váš život je ‚cesta‘ nebo ‚kolotoč‘.“ Proto „hledání vhodné osobní metafory, která by

dala našemu životu smysl, je velmi důležité pro to, abychom sami sobě porozuměli“. Problémem, kterému musíme čelit, je to, že moderní západní kultura „vyloučila metaforu z oblasti racionálního uvažování“ – a to přesto, že „proces lidského myšlení je v základu metaforický“.⁷ Lidské vědomí je jedinečné právě ve své schopnosti pojmut metaforu.

Metafory, mýty a archetypy nám zkrátka dodávají sílu, vedou nás v našich činech. Doktorka psychiatrie Jean Shinoda Bolenová tvrdí: „Pokaždé, když sami sebe rozpoznáme v rámci nějakého mýtu, posílí nás to. Mýtus, který nás přiměje říci si – aha! –, nám pomáhá skutečně si uvědomit hluboké motivy vlastního chování a autenticky prožít své já.“⁸

Doufám, že deset archetypů, které v této knize rozehrávám, pomůže mužům najít vnitřní sílu a odvalu najít své pravé já. Zde jsou v podobě deseti metafor:

1. Otec Nebe: vesmír žije!
2. Zelený muž
3. Ikaros a Daidalos
4. Lovci a sběrači
5. Spirituální bojovníci
6. Mužská sexualita, posvátná sexualita
7. Naše kosmické a animální tělo
8. Modrý muž
9. Pozemský otec: otcovské srdce
10. Praotec Nebe: srdce praotce (srdce dědečkovské)

Přijetí těchto metafor vede nikoli k *jednomu*, ale k mnoha posvátným manželstvím. Kdykoli se vyjadřujeme metaforicky, musíme se vyhnout doslovnému chápání, uvědomit si, že „gender“ jistého archetypu neoznačuje naše pohlaví. Robert Bly a Marion Woodmanová mluví o „rámusivé doslovnosti“, která často zažehá zuřivé debaty o mužnosti a ženskosti, a nabádají, že „v rozlehlém světě metafor nemůžeme pojmy jako ‚mužský‘ a ‚ženský‘ brát rigorózně a dogmaticky.“⁹ Mužský archetyp není o mužích, stejně tak jako se ženský archetyp netýká pouze žen; archetypy prostě

znázorňují jednotlivé aspekty lidské bytosti. Deset archetypů, které vám nabízím, zobrazuje deset příběhů, deset obrazů, deset způsobů, jak se muži a chlapci, ženy a dívky mohou vztáhnout k mužské stránce své bytosti. Sklouzli bychom k doslovnému myšlení, kdybychom tvrdili, že mužský archetyp, jako je třeba Zeleň muž, je určen výhradně pro muže a že ženské archetypy jsou určeny pouze ženám. Každý z nás potřebuje obé, mužské i ženské archetypy. Jak říká Bly: „Naše společnost přikládá příliš velký význam sportu a finančnímu úspěchu, což staví do pozadí ženskou stránku. Proto mužský aspekt osobnosti mladých mužů ignoruje aspekt ženský a neuvědomuje si jeho propastnost a divokost.“¹⁰

Tato kniha je tedy určena nejen mužům, ale i ženám. Pojednává totiž sice o mužích v životě žen, o synech, vnucích, manželech, milencích, spolupracovnících, spoluobčanech, ale zároveň metaforicky promlouvá i k mužskému aspektu ženské duše. Fungují v životě ženy mužské archetypy, jak mají? Naslouchají ženy příběhům, které vyjadřují jejich mužský aspekt? Osloví ženy desatero archetypů popsanych v této knize, dokáží je využít? Anebo síla a duch žen zesláblý životem v pasivní konzumní kultuře natolik, že už věří jen tomu, že mužnost se rovná násilí, nadvláda a nenasytnost?

Metafory: jazyk zasvěcení

Když se poznáme v zrcadlu některé metafory, když s ní splyneme a ona se nám stane vlastní, potom začneme promlouvat jazykem duše. Metafora je vhodný jazykový prostředek k zasvěcení, pro oblast, která přesahuje běžný význam slov. Je hlubší, proniká k základům, k prastaré zkušenosti, ke zkušenosti dítěte a její význam je více tělesný než doslovný. Woodmanová to říká takto:

„Pochopit metaforu je snazší skrze podvědomý prožitek než vědomě, protože metafora představuje kinetický a tělesný rozměr jazyka. Je to jazyk svinutý kolem svého tělesného zdroje v těle matky. Jazyk jako rytmus, dech, zvuk. Metafora je jazyk nemluvnat, která se učí mluvit, nejdříve

vytvářejí slova ze zvuků a pak k nim teprve přiřazují věci a osoby (*má-ma, tá-ta*). ... Slova na této primitivní rovině mají tedy magickou moc. ... Jazyk na této primitivní rovině funguje jako nositel tělesné energie, která se pomocí zvuku transformuje do energie psychické. Jazyk operující na rovině, kde se potkává psýché a tělo, to je to, čemu v podstatě říkáme metafora. Proto jsme jako děti metafory prožívali - nezajímalo nás, co znamenají.“¹¹

Doufám, že podobnou „magickou moc“ a tělesnou pravdu najdete i při rozkrývání deseti archetypů a metafor v této knize. Pouze pokud je opravdu přijmeme za své a splyneme s nimi, podaří se nám podle nich jednat a proměnit tím mezilidské vztahy i dnešní společenské instituce, které na nové metafory tak hladově čekají. Archetypy jsou k tomu, abychom podle nich jednali, aby sloužily dobrému účelu.

Je zajímavé, že Ježíš se vyjadřoval takřka jen v metaforách – a přesto si někteří křesťané jeho výroky raději interpretují doslova. Jejich doslovný výklad často upřednostňují dokonce i náboženské instituce. Ježíš ale učil, že sobota je tu pro člověka, nikoli člověk pro sobotu. Znovuobrození kultury a našeho já se uskutečňuje skrze naši duši, nikoli zásluhou institucí.

Websterův slovník metaforu definuje jako „řečnický obrat, při kterém je slova nebo slovního spojení označujícího určitý předmět nebo pojem užito místo jiného slova nebo spojení, čímž se mezi nimi vytváří podobnost či analogie“. V tomto smyslu zůstane slovo „Bůh“ vždycky metaforou. Ať už pro „Boha“ použijeme jakékoli pojmenování, nikdy se nám nepodaří ho popsat vyčerpávajícím způsobem. Mnohé spirituální tradice si to uvědomují a nedovolují užívat „Boží jméno“ zbytečně často, „nadarmo“. Židé Boží jméno nesmějí vůbec napsat. Křesťanský teolog Tomáš Akvinský říká: „Nevíme, kdo Bůh je, víme pouze, co Bůh není.“ Zároveň Akvinský říká, že Bůh je tak nesmírná metafora, že „každé stvoření může nést jméno Boží... stejně tak jako žádné z nich!“ V hinduistické tradici se mluví o „miliónu Božích jmen“.

Své důležité místo má ovšem i doslovnost. Třeba právní systém se nemůže pohybovat v oblasti metafor, jedná o důkazech a skutečných zločinech. Sportovní výsledky také rozhodují fakta – záleží na tom, zda se noha fotbalisty ocitla v postavení mimo hru, či ne, zda basketbalový míč skutečně prošel obroučkou koše, nebo zda se od ní odrazil, a tak podobně. Sport a obecně všechny hry se musejí spoléhat na doslovnost už ve svých pravidlech, jinak by se vůbec nemohly hrát. Bez pevných pravidel, kterých se drží rozhodčí, by se sportovní zápas proměnil v chaos. Můj metaforický *homerun* by se lišil od toho vašeho a bylo by nemožné rozhodnout, kdo vyhrál. Právě doslovnost je to, co dělá ze sportu uspokojující podívanou.

To ale neplatí v životě. Život doslovnost nepotřebuje. Výhra a prohra jsou zde pojmy relativní a proměnlivé a úspěchu se dosahuje opakovaným zkoušením a chybováním – přičemž je třeba to zkoušet vždy znovu a znovu. Je to neustálá výzva: Buď kreativní! Zkus to jinak! Použij svou představivost! Neomezuj se na doslovnost! Použij sílu metafor!

Vědci Joel Primack a Nancy Abramsová zdůraznili moc metafor, když ji popsali jako „mentální přehodnocení reality“. Všímají si nové kosmologie, kterou soudobá věda přináší, a mluví o ní jako o „zdroji nových metafor a metaforických podstat“. Výzkum v neurovědách, kognitivní psychologii a lingvistice ukázal, že metafor nejsou jenom obrazná vyjádření, jež nám pomáhají pochopit problém, ale že se spíše jedná o způsob, „jakým lidský mozek chápe všechny abstraktní pojmy“. Metafor jsou náš další smysl, něco jako zrak a sluch, a ovlivňují nás natolik, že „rozsah metafor určuje rozsah našeho vnímání reality“.¹² Přestanete-li myslet v metaforách, přestanete růst.

Archetypální moře

Dosud jsem volně zaměňoval pojmy metafora a archetyp, avšak můžeme je definovat odlišně. Metafora se mění, ale archetypy jsou věčné. Každá společnost, každá doba, každý člověk si může vytvořit individuální metaforu pro tutéž archetypální energii, a naopak metafora samy mohou rozproudit archetypy a archetypální

energie. Mohou vyvolat v život archetypy, které byly dosud „neviditelné“. Archetyp, jak píše Marion Woodmanová,

„...představuje energetické pole jako u magnetu, na které si projektujeme své vize. Metaforicky řečeno – pokud má celek náboj 1 000 voltů, potom jeho jádro, archetyp, má náboj 100 000 voltů. Archetyp v sobě nese mnohem více než běžnou, každodenní energii, jeho energie námi proniká z posvátného zdroje – démonická i andělská. ... Vyšlehuje v plamenech z nějakého místa uvnitř nás, z místa, ve kterém se projevují vize sdílené celým lidstvem napříč kulturami a časem. Tyto vize a obrazy se mění, protože i kultura a energie se proměňuje, avšak za předpokladu, že lidé nestojí „zaseklí“ na místě. Archetypální vize, která se neproměňuje, se stává stereotypem, mrtvou energií.“¹³

Jinými slovy, živý archetyp námi prošlehne takovou energií, až se nám zdá, „že se snad musíme vznítit“. Díky archetypům máme k dispozici oněch 100 000 voltů, které potřebujeme, abychom realizovali kulturní změnu a přežili jako lidský druh. Mohu potvrdit, že práce na této knize mi dodala energii, a to i na úrovních, na kterých jsem to nečekal.

Archetypy nás stejně jako všechny příběhy nenechávají v klidu. Nejsou netečné. Jsou za vším, co nás nabíjí energií, najdeme je v hudbě, poezii, ve vyprávění. Dobrý umělec je rybář archetypů, vytahuje je z hloubky, aby nás „udeřily přímo mezi oči“, kde se nachází šestá čakra, a probudily nás tak ze spánku. Archetypy námi otřesou. Nejsou tu proto, aby nás bavily, ale aby vedly naše činy. A konat začneme, pouze když si archetyp skutečně uvědomíme – což může v našem případě vést k tomu, že opustíme překonanou představu mužnosti. Bolenová nám připomíná, že „když něco děláme v našem vnitřním světě, stáváme se tím. Upneme-li se k nějaké motivaci a budeme-li se chovat podle nějakého principu dostatečně dlouho, nakonec se staneme tím, co děláme.“¹⁴

Autor klasického díla *Green Man* upozorňuje, že v Jungově pojetí „pokaždé, když je třeba vyrovnat nerovnováhu ve společnosti,

objeví se známý archetyp v nové formě. Podle této teorie se tedy do dnešního vědomí dostává pojem Zelený muž, aby vyvážil náš neuspokojivý vztah k přírodě.⁴¹⁵ Myslím, že každý z deseti archetypů v této knize povstává ze stejného důvodu – totiž aby vyrovnal nerovnováhu v naší duši a v dnešní kultuře. Protože to první vyplývá z druhého.

Všechny archetypy jsou nadosah, najdeme je totiž v každém z nás. Každá kapitola je o mně, o tobě a o nás. A archetypy se navzájem mísí. Nejsou izolované, nejsou uzavřené v neprodyšných celách, ale navzájem se překrývají v metaforách a kapitolách této knihy. Například Zelený muž má v sobě nespoutanost a odhodlanost „bojovníka“. Modrý muž, který do sebe pojímá energii nebes, jež jsou modrá, má mnoho společného s Otcem Nebe. Ztracené mládí Ikarovo se projevuje nejen ve vztahu s otcem Daidalem, ale také v kapitole o otcovském srdci atd. Důležité je rozpoznat okamžik, kdy nás archetypy a metafory nabíjejí novou energií, protože to je znamení, že jsme se vydali na dobrodružnou cestu, po které je nám třeba kráčet.

HOVORY S MUŽI O MUŽÍCH

Během práce na této knize jsem svou metodologii spontánně obohatil o nový rozměr – interview. Při rozmluvách s muži jsem zjistil, že mnoho z nich v sobě chová obavy i moudrost. Měli opravdu co říci. Požádal jsem je tedy, ať promluví prostřednictvím mé knihy, a celý svazek jsem protkal různými rozhovory. Uvědomuji si, že jakmile se mužů zeptáte na spiritualitu, mnoho z nich se okamžitě stáhne do sebe. Nyní ale nadešel čas nebát se, promluvit a být slyšen.

Muži, se kterými jsem mluvil, byli různého věku, sexuálních preferencí, ras i profesí. Byli mezi nimi Afroameričané, asijsí Američané, Mexičané, indiáni, kubánští Američané a Američané původem z Kavkazu. Jejich věk se pohyboval mezi třiceti a sedmdesáti dvěma roky. Někteří z nich byli heterosexuálové, jiní homosexuálové. Mám rád rozhovory, protože jsou nepředstírané a plné života. Rád poslouchám skutečné lidi, kteří se spontánně

a upřímně snaží poprat se svými osobními duchovními problémy. Rozhovory slouží také jako pozvánka pro vás, abyste se jich *zúčastnili* a snažili se v nich najít samy sebe.

Při přípravě této knížky a během rozhovorů jsem si uvědomil jednu důležitou věc – klíčovou roli v duševním životě mužů sehrává stud, hanba a agresivita. Za tento obecný vhled vděčím i psychologovi Johnu Congerovi. Zdá se, jako by stud a agresivita patřily k „prvotním ranám“, abych použil termínu Otto Ranka, se kterými muži přicházejí na svět. Je to daň, kterou platíme za separaci. To, jakou roli hraje stud a agresivita ve všech deseti archetypech, shrnuje závěrečná kapitola, ale předem vás upozorňuji, že by bylo užitečné se na ně zaměřit od začátku, v každé kapitole a v každé metafoře.

Léta jsem psal své práce z pozice muže-feministy – a to bylo také to hlavní, co mé teologii vyčítal přední inkvizitor našich dnů kardinál Ratzinger (pozdější papež Benedikt XVI.), když mě vyloučil z dominikánského řádu s odůvodněním, že jsem „feministický teolog“. Tato kniha však navzdory svému titulu mou dřívější práci nikterak nepopírá, ale je naopak jejím logickým pokračováním. Kdy už se konečně muži ujmou své části úkolu, kterým je nezbytné probuzení našeho druhu? Ženy své příběhy a své archetypy už zase znovu přijímají. Ale kdy se v mužích a ženách konečně projeví pravá mužská stránka?

Naše kultura se zasekla v představě, že Bůh je muž, a potom definovala, co mužnost znamená. Muž má vyhrávat (být jedničkou ve sportu, obchodování, politice, studiu), muž má válčit (zabít, nebo být zabit), muž má být racionální, neemocionální (kluci nepláčou) a vyhovuje mu homofobie (strach z vyjádření mužského citu). Muž má dominovat, panovat nad druhými – ovládnout přírodu, své tělo, ženu a všechny ostatní.

Jsou tyto maskulinní stereotypy pravdivé? Je opravdu mužnost omezena pouze na toto? V této knize se seznámíme s pradávnými i novými podobami muže, které nám rozšíří pole působnosti, abychom dosáhli toho nejlepšího a nejhlubšího v nás: našeho divokého a nespoutaného já, našeho vlídného a milujícího já, našeho planoucího a mystického já. Našeho prorockého, nesobeckého,

planetu Zemi milujícího, vesmírného, všezahrnujícího já. Našeho plodivého, kreativního, soucitného, otcovského a moudrého já. Našeho heterosexuálního, bisexuálního a homosexuálního já. Zkrátka našeho skutečného já.

My muži jsme až příliš dlouho dovolovali druhým, aby definovali, co je to mužnost – ať už to byli politici, korporace nebo média. Kdo jsou ti, kteří nám nutí svou představu maskulinity, a co z toho mají? Už toho bylo dost!

Je načas, abychom se ke své mužnosti přihlásili sami. A udělejme to, než bude příliš pozdě – dříve, než nadměrná energie jang (která symbolizuje oheň) doslova spálí zemi na uhel. Historie pokřiveného vnímání maskulinity začíná před mnoha tisíci lety, v roce 4500 př. n. l., v době, kdy se zhroutil matriarchát a triumfoval patriarchát. To pak vedlo – slovy Riane Eislerové – k „transu vládnutí“, který se projevuje budováním říší, pálením čarodějnic, inkvizicí a křížovými výpravami, zapovídaním bohyně a božského ženství, svalováním veškeré viny na rozkoš a sexualitu a moderní filozofií, která slibovala, že „napne Matku Zemi na skřípec a vyrvé jí všechna tajemství“, abych citoval Francise Bacona. Mužská duše tímto vývojem velmi utrpěla – stejně tak jako duše ženy. Je tedy třeba obnovit posvátné manželství božského ženství a zasvěcené mužnosti, neboť nikdy nebylo tolik v sázce. Naše přežití visí na vlásce.

Až znovu objevíme opravdovou maskulinitu, budou z toho mít prospěch muži i ženy. A stejně tak i zvířata, rostliny a dosud nezrozené generace. Budeme nejen milovat, ale budeme i milováni. Znovu objevíme, že přátelství a spojenectví je víc než nepřátelství. Krása se navrátí. Bohyně se navrátí. A my porozumíme výroku sv. Juliany z Norwiche o tom, že „Bůh je matka i otec“. Najdeme Boha sami v sobě a ve všech stvořeních. A budeme podle toho i jednat. Život se stane oslavou a přestane být nekonečným zápasem.

Muži nakonec nejsou „problémem, který je třeba vyřešit“, ale hlubokým, nevyzpytatelným tajemstvím. Každý z nás na nějakém nepřístupném místě v sobě ukrývá průvod svých předků, metafor a archetypy. Jsme různorodí. Neexistuje jen jeden „problém

muže“, sdílený všemi. Každý ze své unikátní DNA může vyčíst, že ušel pouť dlouhou čtrnáct miliard let, každý má svůj příběh a svůj úkol. Jsme úžasní, neobyčejní a plní kreativity. A stále se vyvíjíme. Jsme zelení *i* modří, bojovníci *i* lovci, Ikarové *i* Daidalové, otcové *i* synové, manželé *i* milenci, spirituální *i* citoví, svobodní *i* vázaní. Naše dobrodružná cesta v sobě zahrnuje vše. Proto ke svému probuzení potřebujeme nové i prastaré metafory.

ČÁST I

10 ARCHETYPŮ AUTENTICKÉ MUŽNOSTI

1

OTEC NEBE: VESMÍR ŽIJE!

OTEC NEBE JE PRASTARÝ ARCHETYP, který pojmenovává zasvěcenou mužnost nebo božskou maskulinitu. Tento pojem se objevuje mezi domorodci, například mezi indiány v Jižní Americe, kteří mají úsloví: „Chceš-li být člověkem, musíš ve svém srdci udělat prostor pro zázraky vesmíru.“ Výzvu k navázání vztahu se zázraky vesmíru najdeme v mnoha náboženstvích, znají ji křesťané, židé i muslimové. A samozřejmě je tato výzva obsažena i v soudobé vědě.

Ale moderní věk (v období mezi 17. a 20. stoletím) na Otce Nebe zanevřel, tento pojem byl vskutku téměř zbaven smyslu. Lidské srdce tak přišlo o svůj poklad a stalo se náchylným k násilnostem, protože lidé neměli kam uložit svou duši a srdce, jež jsou právě jako nebe veliké. D. H. Lawrence to cítil, když napsal: „Jaká to katastrofa, jaké to zmrzačení života, je z něj jen něco privátního, je naplněn jen osobními pocity, vzdálil se východu a západu slunce, přerušil magické spojení se slunovratem a rovnodenností! To je to, čím trpíme, krvácíme z kořenů, protože jsme se odřízli od země a slunce a hvězd a z lásky je pouhý rozšklebený výsměch,

ubohý kvítek, který jsme utrhlí ze stvolu na stromu života v nádeji, že bude dál kvést v naší civilizované váze na stole.“¹⁶ Co se stane, když kosmologii nahradí psychologie? Když jsou kosmická propojení nahrazena obchodními domy? Srdce se svaští. Lidská duše se scvrkne. A mysl zachvátí nevýslovná hrubost.

Vždycky to tak nebylo. A ani to tak vždycky být nemusí. Dnešní postmoderní kosmologie znovu otevřela nebe úžasnému dění a vyzývá muže k znovuobjevení Otce Nebe a posvátné mužnosti.

NEBEŠTÍ BOHOVÉ – STAROVĚKÉ NEBE

Po většinu trvání lidské historie a téměř v každé kultuře se nebe pokládalo za příbytek Boží. Křesťané ve svých liturgiích zpívají „sláva Bohu na výsostech“ a „Ty jediný jsi svrchovaný“. Vyprávějí si příběhy o Ježíšově proměnění, když spolu se třemi učedníky odešel na vrchol hory, tam vstoupili do zářícího oblaku a učedníci Krista spatřili v celé jeho slávě. Křesťané také vyprávějí o Ježíšově „nanebevstoupení“, které se odehrálo po jeho smrti a vzkříšení. Ježíš své učedníky učil, aby se modlili: „Otče náš, jenž jsi na nebesích...“ A pro Pavla, prvního křesťanského teologa a kosmického mystika, je Ježíš ten, kdo sjednocuje „všechno na zemi, pod zemí a na nebesích“.

Nebe a zemi ve svých kázáních soustavně a bezprostředně spojuje velký mystik Mistr Eckhart. Říká, že nebesa „zemi pronikají, naplňují ji energií a činí ji posvátnou.“¹⁷ Říká, že nebesa ustavičně „běží, směřují k pokoji“ a hledají spočinutí. Eckhart si je vědom, jaké úsilí člověk ve svém hledání božského vynakládá. Boží duch v lidské duši totiž nachází uspokojení nesnadno. Zvedá se k nebesům a pokouší se na ně vystoupit ve snaze dosáhnout Ducha, který nebesa pohání. Působením této energie se všechno na světě zelená, vzkvétá a obaluje se listím, avšak duch přece nikdy nenalézá plné uspokojení. Tlačí se stále dál a hlouběji do víru, v němž má svůj prvotní zdroj.

Židé si vyprávějí o Mojžíšovi, jak se setkal s Hospodinem na vrcholku hory Sínaj. Setkáním s Hospodinovou slávou mu „zářila kůže na tváři“ tak, že si ji musel přikrýt závojem. V Žalmu

99 se dozvídáme, že Bůh je „nad všechny národy vyvýšený“, že je mocný král, který miluje právo a určil právní řády, že mluvil k Mojžíšovi, Áronovi a Samuelovi „z oblačného sloupu“. Žalmista nám doporučuje, abychom, chceme-li Boha spatřit, pohlíželi vzhůru k hoře a k nebesům, a to zejména v dobách, kdy se našim záležitostem na zemi zrovna příliš nedaří. To je, jak upozorňuje rabín Zalman Schachter-Shalomi, v protikladu k misionářské pozici v sexu, při níž muž hledí směrem dolů. Muži však místo toho mají pohlížet vzhůru, k nekonečnosti Božího nebe.

Předkřesťanských příkladů chápání Otce Nebe je mnoho. Australští domorodci v Dieri si nebe představují jako širokou pláň obývanou divokými kmeny, které jsou jejich předobrazem.¹⁸ Když jsou domorodci zde na zemi postiženi suchem, obrazejí se na své nadpřirozené příbuzné v nebi a prosí je o déšť, který by zemi svlažil. Jihovýchodní kmeny v Austrálii také věří v nadpřirozené nebeské bytosti, kterým říkají „Praotcové“ nebo „Nebeská stvoření“.¹⁹ Otec jich všech je Nurrundere, který stvořil všechny věci na zemi, lidem poskytl zbraně k válce a lovu a dal jim všechny rituály a slavnosti. Nurrendere se svými dětmi odjel do Wyrrowarre, což je právě nebe. Nebe je jeho domovinou. S nebeským Bohem je možné se spojit v obřadu: zabije-li například kmen klokana, začnou ho připravovat na ohni k jídlu. Ženy se starají o oheň a lovci odříkávají modlitby, zatímco se kouř line k nebi. A jak stoupá stále výš, lovci přispěchají a zvednou zbraně nebo hole směrem k nebi.

Jiný australský kmen, Wiimbaio, věří, že stromy, zvířata a zemi stvořil Nurelli a že se poté, co lidem určil pravidla chování, vrátil na nebe, kde je možné ho spatřit jako souhvězdí.²⁰ Další kmeny říkají oné Nejvyšší bytosti – která původně žila na zemi jako Veliký člověk, ale nakonec vystoupila na nebe – „Náš otec“ nebo „Otec náš všech“. Pro lid kmene Kulin je syn Boží Binbeal, duha, která učí lidi, jak žít a jak spravovat společnost, a která stoupá na nebeskou pláň, odkud na svůj kmen dohlíží.

Zajímavé také je, že australští domorodci provádějí rituál k zasvěcení mladých mužů, při kterém se setkávají s „Otcem“, jehož hlas připomíná vzdálené burácení hromu. Obřad vypráví o kreativní síle a hněvu této nejvyšší bytosti, která opustila zemi a nyní

dlí v nebi. Tento Otec je tvůrcem veškerých slavností i „velké řehtačky“, kterou umístil pod pěnu příbojových vln oceánu a jež svým mocným zvukem připomíná jeho vlastní hlas a dává sílu šamanům kmene. Když někdo zemře, tato Nejvyšší bytost se s ním setká a postará se o jeho duši. Duše člověka se tak jako kouř ohně vznese k nebesům a tam se znovu shledá se svými předky. A předkové jsou nebeské hvězdy. Je dobré si uvědomit, že příběhy o nebeské nejvyšší bytosti se mezi australskými domorodci vyprávěly dlouho předtím, než k nim dorazili první křesťanští misionáři.

V oblastech, kde se mluví jazykem aranda, lidé věří, že země a nebe existovaly vždycky a vždycky byly také domovem Nejvyšší bytosti. V západní oblasti Aranda mají za to, že nebe obývá Velký Otec s nohama pštrosa emu, kterému se také říká Věčně Mladý. Má ženu se psíma nohama a mnoho dcer a synů. Pojídají ovoce a zeleninu vyrostlou v nebeské krajině, která je vždy zelená a nikdy nepoznala sucho. Jako široká řeka jí protéká Mléčná dráha a hvězdy jsou jejich táborové ohně. Všichni obyvatelé nebe jsou tak staří jako hvězdy a smrt nad nimi nemá žádnou moc. A Velký Otec je stejně mladý jako jeho děti.

Smrt vládne pouze na zemi, protože opravdové spojení mezi nebem a zemí bylo přerušeno. Žebřík spojující nebe a zemi byl podříznut, do nebe sahající strom byl podťat, most mezi nebem a zemí se zřítíl a přišla smrt. Nesmrtelnost a věčné mládí patří pouze božským stvořením a nebeským bytostem. Posvátný a životadárny svět na nebesích je přístupný jen branami obřadů a symbolů.

Australský kmen Murinbata, který bychom našli v západní části Arnhemské země, mluví o čistém duchu, žijícím v „době snění“.²¹ Jmenoval se Nogamain a teď přebývá v nebi. Někteří ho ztotožňují s „Mužem na měsíci“, jiní ne. Ale jakmile se jich zeptali: „Kde žije?“, celý kmen ukázal vzhůru k nebi a řekl: „Tam nahore.“ Sesílá dolů hromy a blesky a duchy dětí, dobrých dětí.

Víru ve *zbožštělé nebe* najdeme v různých obměnách v celé oblasti Polynésie a Mikronésie. Ti, kteří se plavili po moři, dobře vnímali nekonečnou rozlohu nebes, pod jehož klenbou urazili dlouhé vzdálenosti, a museli se spoléhat na noční nebe a hvězdy,

kteřé je na jejich odvážných cestách vedly. V maorské tradici jižní Polynésie bohové působí jak v říši nebe, tak na zemi a v podzemí. Rangi (Nebe) a Papa (Země) představují pradávnu božskou dvojici, ze které pochází lidský rod. Pouze jedině z jejich šesti božských dětí může vynést svého otce na nebesa: je to bůh pralesa, ptáků a hmyzu a dokáže to právě proto, že je pevně vkořeněn do své Matky Země. V Polynésii ti nejmocnější bohové téměř vždy sídlí v nebi.²² I v Mikronésii důležití bohové, často spjatí s biokosmickými silami, přicházejí shůry.

Vesmír na dvě části obvykle dělí také africké kmeny: část neviditelnou a viditelnou, oblohu nebo nebe a zemi. Africký učenec John Mbiti napsal: „Nebeská část vesmíru je domovem hvězd, slunce, měsíce, meteoritů, oblohy, větru, deště a všech jevů, které jsou s nimi spjaty – hromů, blesků, bouře, zatmění slunce a měsíce, „padajících hvězd“ apod. Nebe se také označuje za domov Boha, ačkoli lidé vlastně nedokáží přesně určit, kde přebývá – nezbyvá než říkat, že žije „v nebi“, „na obloze“ nebo „za mraky“ nebo prostě že „Bůh nežije na zemi, jako žijí lidé“.²³

Zatímco nebeskou sféru označuje většina Afričanů za otce, zemi mají za matku a vztahují se k ní jako k živé bytosti – „Matce Zemi“, „Bohyni země“ nebo „Božstvu země“. Země je posvátná a při obřadech se jí vzdává úcta. Stejně tak se oslavují i její jednotlivé části: hory, vodopády, skály, pralesy, stromy, ptáci, zvěř a hmyz.

Mnoho afrických mýtů vypráví, že v dávných dobách byla nebesa a země spojeny v jedno. Některé mýty zmiňují žebřík nebo lano, které oba světy spojovaly, a hovoří o tom, že toto spojení bylo přerušeno. Některí věří, že žebřík byl kožený a že ho přehryzala zvířata, takže jedna jeho část odlétla do nebe a druhá spadla na zem. Jiní zase říkají, že k rozdělení těchto dvou sfér vesmíru došlo lidským pochybením. Spojení bylo každopádně přerušeno. (Nepodobá se to nápadně příběhu o biblické rajske zahradě?)

Vesmír je chápán bez omezení – a stejně tak i země. Je nekonečný. Proto se v obřadech a při slavnostech stává velmi důležitým symbolem kruh. Symbolizuje totiž kontinuitu vesmíru a jeho věčnost. Rituály zrození, smrti a znovuzrození potom zdůrazňují přesvědčení, že život je silnější než smrt.

Původní obyvatelé Ameriky oddaně uctívali Velkého ducha v jeho imanentní i transcendentní formě a chápali ho jako Otce Nebe. Například Velký hrom (*Big Thunder*) z kmene Algonkinů říká: „Velký duch je ve všech věcech. Je ve vzduchu, který dýcháme, Velký duch je náš otec a země je naše matka, ona se o nás stará a živí nás... To, co vsadíme do hlíny, nám navrací.“ A náčelník Rudý mrak (*Red Cloud*) z kmene Lakotů se modlí k nebi: „Věřím, že Velký nebeský otec, který na nás shlíží, požehná všem kmenům, abychom mohli spočinout v míru a žít v míru po všechny své dny, a že bude shůry opatrovat naše děti a nakonec nás ze země pozvedne k sobě. Věřím, že náš Nebeský otec bude shůry opatrovat naše děti jako své děti, a doufám, že všechny kmeny budou jako jeho děti. Podejme si ruce na této široké pláni, ať žijeme věčně v míru.“

Starořeční bohové nebe už tak obdivuhodní nebyli. Zeus se vyvinul v něco jiného. Jeho otec Kronos pozřel svých sedm dětí ze strachu, že by ohrozily jeho vládu. Zeus spolkl Métys (bohyni ženské moudrosti), aby zabránil zrození syna, který by se mohl stát jeho nástupcem. Jean Bolenová říká: „Mytologie nebeských bohů (Ura-na, Krona a Dia) reflektuje změny ve vnímání archetypu otce.“²⁴

Aristotela přiměl postulovat existenci bohů rád nebe v kombinaci s jeho krásou – dalo by se tedy říci elegance. V jedné z jeho raných knih, kterou sepsal pravděpodobně ještě jako student v Aténách, čteme: „Ti, kdo ponejprv pohlédli k nebesům a spatřili, jak slunce běží po své dráze od východu po západ a jak hvězdy tančí své uspořádané sborové tance, pomysleli na Tvůrce toho přenádherného řádu a usoudili, že nevznikl náhodou, nýbrž působením jakési mocnější a neporušitelné podstaty, kterou je Bůh.“²⁵

Pro domorodce a lidi starověku i středověku bylo nebe živé. Chovalo v sobě nejen Boha Otce, ale shlíželo z něj i mnoho dalších pozorných bytostí, které uměly lidem přispěchat na pomoc, bylo-li třeba. Bůh moderní doby už takový není.

NEBESKÝ BŮH MODERNÍ DOBY

Moderní éra odstranila Boha Otce z živého nebe a brzy nato mu přivodila smrt. Smrt Boha, kterou Nietzsche rozpoznal v 19.

století, znamenala i smrt nebes. Zhruba od 17. do začátku 20. století moderní věda (na rozdíl od vědy starší a postmoderní) hlásala, že nebe je velký strojový mechanismus a že pokud je vůbec třeba nějaké božské síly, tak jenom proto, aby se stroj čas od času promazal. A nakonec Bohu odňala i tuto povinnost. Takže jsme sklonili hlavy (hlavně muži) a přestali jsme z nebe očekávat jakoukoli jasnožřivou pomoc, jakékoli osvícení. Odřekli jsme se nekonečné síly, ke které jsme byli jeden každý stvořeni jako bytost *capax universi* (schopná do své duše pojmout vesmír), jak nás charakterizoval středověký filozof Tomáš Akvinský, a přinutili jsme svou duši, aby se přihrbila se pod mechanickým nebem a stěsňala se do hranic industriální společnosti. Úctu k nebesům jsme zaměnili za bázeň před destrukcí, kterou si přivodíme sami.

Newton učil, že vesmír je v podstatě hotový výrobek, jako stroj. Naším úkolem je snažit se zapadnout, otáčet se jako kolečko. V takovém vesmíru ovšem schází kreativita. Tvořivost v moderním světě ustoupila povolnosti. A my jsme tak *poslušní*! Přizpůsobili jsme se stále mechanizovanějšímu světu a přihlížíme, jak sofistikované technologie přeměnily kámen, kterým Kain zabil Ábela, na tanky, smrtící plyn, ponorky, letadlové lodě, samopaly a atomové bomby. Naše destruktivní schopnosti vzrostly a náš plazí mozek začal třesť. Světu začalo vládnout násilí v dosud nepoznané míře.

Pod sekularizovaným nebem zavládlo zoufalství. Barbara Ehrenreichová mluví o „epidemii deprese“, která zasáhla Evropu v 17. století a kulminovala přívalem sebevražd. Zrodilo se „úzkostné já“, které z člověka učinilo „opevněnou tvrz, důkladně chráněnou před ostatními.“²⁶ Objevil se tento kolektivní autismus proto, že jsme přerušili své spojení s Otcem Nebe? Vzpomeňme na dva moderní myslitele, Jana Kalvína a Bertranda Russella. První byl důležitou postavou v náboženském životě na úsvitu moderní éry, druhý byl vědec a filozof, který žil téměř na jejím konci. Oba vyjádřili existenciální zoufalství z lidského bytí, které se jim jevilo bezúčelné a v jádru zbytečné.

Jan Kalvín, náboženský reformátor 16. století, napsal ve spisu *Instituce učení křesťanského náboženství* toto: „Ať pohlížíme kamkoli, nahoru či dolů, vidíme pouze prokletí, které, zasahujíc

všechno stvoření a svírajíc zemi i oblohu, by mělo tížit naše duše strašlivým zoufalstvím.“ Navzdory své víře Kalvín neměl kosmologii, která by ho z jeho zoufalství vyprostila. Doznává:

„Kdyby nás byl Bůh stvořil z toho, z čeho stvořil slunce a hvězdy, kdyby byl stvořil nějakou jinou nebeskou podstatu, z níž býval mohl být stvořen člověk, pak bychom bývali mohli prohlásit, že náš počátek byl hodný úcty... když je ale někdo stvořen z prachu, komu na něm záleží? ... Co jsme tedy zač? Jsme všichni stvoření z prachu, a ten neuplývá jen na lemu našich šatů nebo na podrážce či uvnitř našich bot. Jsme ho plni, nejsme nic než prach a špína v nitru i navenek.“²⁷

Ozvěna Kalvínova pesimismu zaznívá z eseje „Co uctívá svobodný člověk“ (*Free Man's Worship*) Bertranda Russella, filozofa a matematika poloviny 20. století:

„Že člověk je produktem příčin, které vůbec nepředvídaly cíl, kterého mají dosáhnout; že jeho původ, jeho rozvoj, jeho naděje a obavy, jeho lásky a jeho víra jsou jenom výsledkem náhodného uspořádání atomů; že žádné nadšení, žádný heroismus, žádná intenzita myšlení a cítění nemohou zachovat po smrti individuální život; že všechna námaha věků, všechno nadšení, všechna inspirace, všechna průzračná jasnost lidského génia jsou předurčeny k záhubě při zániku sluneční soustavy; že celý chrám lidských výdobytků musí být nutně pohřben pod troskami zaniklého vesmíru – všechny tyto skutečnosti, i když ještě ne zcela nesporné, jsou nicméně tak blízko jistotě, že žádná filozofie, která je zavrhuje, nemůže mít naději na existenci. Pouze uvnitř stavby těchto pravd, pouze na pevných základech nepoddajného zoufalství může být od nynějška bezpečně budována domovina duše.“²⁸

Podle Russella jsme jen náhodným seskupením atomů, a tento názor mnohdy ještě přetrvává. V roce 1995 nazval vědec

Stephen Jay Gould ve své knize *Dinosaurů v kupce sena* (Dinosaur in a Haystack) lidskou rasu pouhým „nahodilým nápadem“ vesmíru.

Uvěříme-li, že lidská existence ve vesmíru je málo významná, potom tento postoj „podpoří naši kolektivní nezodpovědnost“, jak správně poznamenali astrofyzik Joel Primack a spisovatelka Nancy Abramsová.²⁹ Jestliže jsme jen nahodilým nápadem, náhodnou okolností, potom přece nezáleží na našich rozhodnutích ani činech. Navíc „výzva k beznaději“, se kterou jsme se setkali u Kalvína a Russella, je velmi nebezpečná, jak upozornil Tomáš Akvinský již ve 13. století. Podle něj je beznaděj „nejnebezpečnější“ ze všech hříchů, protože když si lidé zoufají, nezáleží jim na ostatních. Tím ovšem lze vysvětlit rozšířenou pasivitu a netečnost, kterou většina lidí reaguje na rostoucí sociální nerovnost, ekologické katastrofy a globální oteplování.

Potřebujeme novou kosmologii, která by nám umožnila vymanit se ze sebelítosti, zoufalství a kolektivní nezodpovědnosti. Potřebujeme Otce Nebe a nebesa pochopit nově. A takové porozumění máme na dosah. Vesmír je rozsáhlejší, než si Newton dokázal představit. A zajímavější. A živější.

OTEC NEBE – ZNOVU NAŽIVU!

Současná věda se ostře rozešla s tím, jak pojímala vesmír moderní éra a Newton, který věřil, že vesmír je inertní, mrtvý hodinový mechanismus odtikávající chladné vteřiny věčnosti. Dnešní nebe je naživu a nápomocné – žije, umírá a vstává z mrtvých.

Newton si například myslel, že největšími objekty ve vesmíru jsou hvězdy, které jsou v prostoru rozmístěny náhodně. Je to ale jinak, superklastry obsahují desítky tisíc galaxií a každá galaxie obsahuje stovky miliard hvězd, a to všechno tvoří skvělou vesmírnou superstrukturu. Každých patnáct sekund vznikají nové hvězdy, zatímco staré zanikají. A supernovy, galaxie a lidský rod se tohoto úchvatného vesmírného tance účastní. Objímá nás vesmír, který není statický, ale stále se vyvíjí a prostírá. Je ohromný a plný neuvěřitelného dění. Je to nádherná podívaná – a budiž za

to dík vědě, lidské kreativitě a šťastné náhodě, která nás na toto místo v tomto čase přivedla. Dnes *konečně můžeme* studovat ne-
be jako nikdy předtím.

POSTMODERNÍ NEBE

Ve své knize *The View from the Centre of the Universe* Primack a Abramsová píší, že žijeme v jedinečné a neopakovatelné historické době, která nám umožňuje poznat vesmír skutečně důvěrně a zblízka. Mluví o „středovém bodě v trvání naší sluneční soustavy“ – Slunce a planety jsou staré necelých pět miliard let a za dalších šest miliard let vzroste teplota Slunce natolik, že expanduje a spálí planetu Zemi na uhel.

Jinými slovy, neplatí Newtonova představa o neměnnosti vesmíru. Ocitáme se v situaci, která se nikdy dříve nenaskytla a nebude trvat věčně. Primack a Abramsová uvádějí:

„Souběžně s tím, jak jako zástupci inteligentního života na planetě Zemi získáváme schopnost dohlédnout do stále vzdálenějších koutů vesmíru, se zrychluje jeho expanze a vzdálené galaxie jsou unášeny čím dál rychleji pryč za pozorovatelný horizont. Pozorovatelný vesmír se prostě vyprazdňuje. Naši vzdálení potomci, ať už budou jejich teleskopy jakkoli pokročilé, nikdy nespátří tolik galaxií, kolik vidíme my dnes. V tomto smyslu je naše doba středovým bodem kosmického času. ... Dnes se nám totiž objevuje okno příležitosti, které zůstane otevřené jen relativně krátkou dobu – už uběhlo dost vesmírného času, aby inteligentní bytosti vytvořily nástroje vhodné k pozorování vzdáleného vesmíru, a zároveň ještě není příliš pozdě na to, aby bylo možno vzdalující se galaxie pozorovat. Jen krátce trávající překryv těchto dvou podmínek dává inteligentním bytostem šanci pochopit podstatu vesmíru.“³⁰

To ale není všechno. Primack a Abramsová dále uvádějí, že velmi záleží na velikosti lidského těla a že naše tělo je pro tento úkol

ideální. Píší, že velikost jevu „není arbitrární, ale neoddělitelně spjata s jevem samým“. A že my, lidé, „zaujímáme ve škále kosmických velikostí místo uprostřed“.³¹ Proč tedy na velikosti záleží? Naše velikost, zdá se, je totiž „jedinou velikostí, které vědomé bytosti, jako jsme my, mohou dorůstat. Menší tvorové by neměli dostatek atomů k dosažení žádoucí komplexnosti, zatímco větším by stála v cestě nedostatečná schopnost rychle komunikovat – což znamená, že by tíhli spíše k vytváření komunit než individualit.“³² Lidské bytosti stojí uprostřed mezi velikostí buňky a velikostí planety Země. Jediná buňka na špičce mého prstu je ve srovnání se mnou tak maličká, jako jsem já ve srovnání s planetou Zemí. A jediný atom této buňky je ve srovnání se mnou tak maličký, jako jsem já ve srovnání se Sluncem. Primack a Abramsová tomu říkají „Zlatovlásčin princip“³³.

„Tvorové o mnoho menší než my by nemohli dosáhnout žádoucí komplexnosti nutné k dosažení naší inteligence, protože by byli tvoření nedostatečným počtem atomů. Inteligentní bytosti nemohou být ale ani výrazně větší než my, protože potom se rychlost nervových impulzů – a konečně tedy rychlost světla – stává interně limitující. Naše velikost je prostě tak akorát... Počet myšlenek, které by rychlostí světla mohly cestovat naší rozlehlou galaxií tam a zase zpátky za dobu jejího trvání, tedy za 10 miliard let, se pravděpodobně rovná počtu myšlenek, které člověku proběhnou hlavou za pár minut. Rychlost světla se nám může zdát závratná, v měřítku viditelného vesmíru je ale mučivě pomalá a vinou toho by v podmínkách našeho vesmíru jednotlivé části extrémně velkého inteligentního stvoření nemohly mezi sebou komunikovat dostatečně rychle.“³⁴

Autoři dospívají k závěru, že my, lidé – na rozdíl od toho, co si o tom mysleli Kalvín, Russell a Gould – *jsme pro vesmír významní*. Jsme *mimořádní*. Mimořádní svou velikostí, mimořádní svou inteligencí a tvořivostí a mimořádní díky časovému úseku, ve kterém žijeme – času planety Země, naší sluneční soustavy a čtrnáct miliard let starého vesmíru. Mimořádní i proto, že se

„komplexnost našeho mozku potkává s příhodným okamžikem ve vývoji vesmíru“.³⁵ Dnes můžeme říci to, co moderní kosmologie nikdy nemohla: „Lidské bytosti jsou v centru vesmíru.“³⁶ Naš druh se vyvinul do své dnešní podoby přibližně před sto tisíci let. To znamená, že Zemi trvalo téměř čtyři a půl miliardy let, než se na ní vyvinul lidský intelekt. Přišli jsme na scénu přibližně v polovině života planety Země, protože asi za 6 miliard let bude Země pohlcena žářem expandujícího Slunce. A celá zaznamenaná lidská historie, tedy posledních pět tisíc let, představuje jen jednu miliontinu stáří planety Země.

Navíc žijeme ve velmi zajímavém koutě vesmíru, který vyniká hustotou.³⁷ V místě, kde Slunce obíhá po našem galaktickém disku, je hustota asi milionkrát větší, než je vesmírný průměr. Hustota naší sluneční soustavy je asi miliardkrát na druhou větší, než je vesmírný průměr. A samotná Země, svým složením nejhustší planeta sluneční soustavy, je hustší bilionkrát. Průměrná hustota Země je čtyřikrát větší než hustota Slunce.

Náš vesmír je závratně tvořivý, na počátku „byl – a téměř všude jinde stále je – bouřlivě kreativní, jeho potenciál je nevyčerpatelný, hustý a horký... Kreativita nespoutaně experimentovala s kvantovou neurčitostí. V jedné vteřině probíhaly miliardy událostí, které se zábleskem jiskry šířily do nekonečna, neomezeny prostorem ani rychlostí světla.“³⁸

Vesmír je navíc velmi nedokonalý. Kosmický časoprostor je totiž plný záhybů. No řekněte, není to nádhera: „Kdyby byl časoprostor dokonale hladký, neexistovaly by ani galaxie, ani hvězdy, ani planety, ani život – jenom hustá polévka částic. Život se mohl vyvinout jen v „nedokonalém“ vesmíru.“³⁹ Naš vesmír je nedokonalý, a proto se stal domovem lidí, kteří jsou kromě jiného skvěle a bláznivě nedokonalí.

Jak dnes víme, dalším divem nebe a vesmíru je toto: jsou plny temné hmoty. Temnota je všude. Nicméně to, čemu říkáme „temná hmota“, není ve skutečnosti tmavé, nýbrž spíše neviditelné a „zcela transparentní... obrovský mrak neviditelné hmoty zaplňuje a *obklopuje* každou galaxii a každý klastř galaxií.“⁴⁰ Temná hmota desetkrát rozšiřuje rádius disku viditelných hvězd

jako obrovská aureola. Hvězdy, plynné oblaky, satelitní galaxie – všechno je to ponořeno v temné hmotě. Temná hmota je jako matka, temná matka, která všechno objímá.

Každý, kdo se s novou kosmologií seznámí, musí být udiven a otřesen její nádherou. Koho by ten nový příběh o stvoření zvláštního místa pro lidi v neobyčejném vesmíru neprobudil! Jak píše Primack a Abramsová: „Už nejsme ztraceni, našli jsme své místo v novém vesmírném pořádku.“⁴¹ A kdo by chtěl popřít, že Otec Nebe je živ a důrazně nás vyzývá, abychom i my procitli a vdechli nový život naší práci, vztahům, institucím a komunitám? Je-li pravda, že lidská psýché kráčí ve stopách kosmu, potom je jasné, že je třeba odložit letargii, depresi a zoufalství moderní doby, vyhnout si rukávy a dát se do práce. Kreativní práce. Práce vesmíru.

SVĚDECTVÍ JEDNOHO MUŽE

Ve své knize *Hunting for Hope: A Father's Journeys* spisovatel Scott Russell Sanders popisuje, jak se jeho duše rozpíná, potká-li se s vesmírem: „Stále dychtím po původním světě, po tom světě, který spíše *vytváří nás* než my jeho. Hladově toužím po kontaktu s formující silou, která ohýbá dráhu komet, naplňuje písní hrdlo sov, cizeluje každou vločku sněhu a pokládá zelený koberec na úbočí kopců. Tato síla je rozmařile hýřivá, ohromující a velkolepá, donekonečna vrhá v existenci nové formy, potom je roztrhá na kousky a začne znovu.“ Sanders věří v kosmos a jeho velkolepou moc. Vybavuje si, jak jednou v noci vystupoval z auta a nebe k němu náhle promluvilo nezapomenutelným způsobem, který jím hluboce pohnul. „Vylézal jsem ven a užuž jsem chtěl pozdravit, když tu mě nebe umlčelo. Z temného poháru vesmíru zářilo nespočet ohnivých světél, každé z nich slunce nebo sluneční vír, a jejich oslnivé množství stačilo k tomu, abych oněměl.“⁴²

Věřící, že „...naše nejhlubší náboženská potřeba je, jak napsal D. H. Lawrence, ...dostat se do přímého kontaktu s elementárním životem kosmu, životem hor, životem mraků, životem hromu, životem vzduchu, životem země, životem slunce. Prožít tento kontakt se vši naléhavostí a načerpat z něj energii, sílu a jakousi

temnou radost.“⁴⁴³ Ať se snažíme jakkoli, „nic neuspokojí naši žízeň, jenom přímá zkušenost se silou stvoření.“ Je třeba, abychom se otevřeli „světu, který jsme nevytvořili“. V tom nalézá Sanders svou víru. „Víru v co? V naši schopnost slušně a láskyplně pracovat, v léčivou moc divokosti, v posvátnost stvoření... Příroda je plna geniálního ducha, plna božství, takže ani sněhová vločka neunikne jejím modelujícím rukám,“ míní Thoreau... To, že vesmír vůbec existuje, to, že se řídí zákony, a že tyto zákonitosti stvořily galaxie, hvězdy a planety a že nejméně na jedné z nich daly vzniknout životu a díky životu vědomí a díky vědomí těmto slovům, tomuto dechu, to všechno je nádherné zřetězení divů a já se na tomto řetěze houpu a pevně se ho držím.“⁴⁴⁴ Otec Nebe se navrácí.

TANEC OTCE NEBE S MATKOU ZEMÍ

Užíváme-li pojmy jako „Otec Nebe“ a „Matka Země“, nemluvíme jen o jednotlivostech, jako jsou stromy a půda, vzduch a voda, ptáci a zvěř, slunce a květiny, ryby a polní ptactvo, déšť a lidé. Mluvíme o komplexním, dynamickém jevu, který v sobě zahrnuje celý vesmír. Planeta Země je neoddelitelnou součástí rozsáhlejšího matrixu sluneční soustavy, naší galaxie, našeho klastru galaxií, a vůbec nejde o nějaký statický vztah. Všechno je v pohybu a víří v krkolomné rychlosti, včetně *terra firma*, po které kráčíme. Svištíme kolem Slunce, které je vlastně naší potravou, protože jíme rostliny, a rostliny se prostřednictvím fotosyntézy živí Sluncem. „Otec Nebe“ říkáme jak modrému horizontu, tak vzduchu, který dýcháme – životadárné krvi svých plic. Co je vně – nebe –, svým dechem přenášíme dovnitř sebe samých, je to velmi intimní proces. Jeden gram vzduchu obsahuje tisíce miliard bilionů atomů. Jak poznamenala přírodovědkyně Diane Ackermanová: „S každým nádechem vdechneme miliony molekul nebe, na okamžik je zahřejeme, a potom je vydechneme zpět do světa. ... Vzduch plní měch našich plic, a to dodává energii buňkám. Říkáme, lehký jako vzduch, ale atmosféra Země vůbec lehká není, váží 5000 bilionů tun. Ještěže umíněná gravitace drží atmosféru u Země, jinak by se prostě rozplynula v nedohledném prostoru vesmíru.“⁴⁴⁵ Nebe nám

tedy poskytuje ducha i dech. Každým vdechnutím do nás vchází kus nebe, „kus“ ducha. Není divu, že se meditační praktiky tak často soustřeďují na dýchání. V meditaci si potom uvědomujeme skutečnost nebe a své intimní spojení s ním.

Nebe a vzduch mají ale i svou stinnou stránku. Když je vzduch znečištěn, naše zdraví se ocitá v ohrožení. To se prokázalo už mnohokrát. Poslední výzkumy, které probíhaly v Taipei, ukázaly, že znečištěné ovzduší může přispět k rozvoji kardiovaskulárních chorob už u mladých lidí. Z toho vyplývá, jak intimní vztah s nebem máme – zdravé nebe přispívá k zdraví lidí, znečištěné nebe vede k problémům se srdcem a dalším chorobám.

Každé jídlo je vlastně jídlem kosmickým, každé vdechnutí je vdechnutím kosmu, veškerá energie, odvozená ze slunce, je energií kosmickou. Kosmos není nějaké abstraktum, kosmos je náš matrix, placenta naší pozemské existence. Otec Nebe objímá Matku Zemi.

To, co se odehrává na nebesích, významně ovlivňuje planetu Zemi. Vědci Primack a Abramsová uvádějí: „Vznik života nevysvětlíme bez pomoci geologie, klimatologie a dnes již ani astronomie.“⁴⁶ Náznorným příkladem vztahu Otce Nebe a Matky Země je to, jak se zvětšovalo množství ozonu v horní vrstvě atmosféry po každé, když Země zamrzla (což se stalo několikrát). „Jak se vrstva ozonu zvětšovala, stále účinněji chránila Zemi před škodlivým ultrafialovým zářením ze Slunce. Díky tomu bohatě bujel život u hladiny oceánu – a nakonec vystoupil na pevnou zem.“⁴⁷

Někdy kolem roku 1985 jsme měli poprvé možnost pozorovat planety obíhající kolem blízkých hvězd mimo sluneční soustavu. Od té doby jsme objevili více než 150 planet a každý rok nacházíme další. Některé hvězdy mají jen jednu planetu, mnohdy je ale obíhá planet hned několik. Většina z nich je ve vzdálenosti do 150 světelných let od Země, což představuje jenom zlomek rozměru galaxie Mléčné dráhy. V první miliardě let formování naší sluneční soustavy planety neustále bombardovaly asteroidy a meteority, až se kusy některých planet odlomily a vytvořily samostatné planety. Tak třeba vznikl i náš Měsíc, jako obrovský úlomek Země. A k něčemu podobnému dochází dodnes. Hmota se přemisťuje

z Marsu na Zemi a z Venuše na Zemi – nikoli ovšem v takovém množství jako v počátcích sluneční soustavy. Jde o princip vzájemné závislosti, který se projevuje nejen v rámci sluneční soustavy, ale i celého vesmíru. Planeta Země není izolovaná, účastní se řady dynamických procesů.

Primack a Abramsová uvádějí šest aspektů, které ze Země dělají mimořádnou planetu. S novou a hlubokou naléhavostí z nich vyvstávají dávné archetypy Matky Země a Otce Nebe, jejichž metaforický vztah se vtělil do vesmírné pravdy:

1. 25 % planet, které se nalézají za hranicí sluneční soustavy, představují obrovské plynné planety, tak žhavé jako Jupiter. Obíhají blízko svých sluncí, což znamená, že se pravděpodobně zformovaly ve větší vzdálenosti a teprve potom přesunuly blíže. Při tomto přesunu by každou malou planetu podobnou Zemi zákonitě převálcovaly a zničily.
2. V naší sluneční soustavě se stal Jupiter spojencem Matky Země. „Jupiterova gravitace pomohla ochránit Zemi před srážkami s kometami.“ Jako silnější bratr ochránil Jupiter Zemi před útočníky – před šedesáti pěti miliony let dopadl na Zem jeden jediný meteorit a vyhladil z jejího povrchu dinosaury a mnoho dalších živočišných druhů. Život na Zemi to navždy proměnilo. „Kdyby se něco takového stávalo častěji, vývoj života na Zemi by byl opakovaně ohrožován vyhynutím a nemusel by dospět k inteligentním bytostem.“

Kromě maličkého Pluta (který byl nedávno „degradován“, takže ho už planetou nenazýváme) obíhají všechny planety naší soustavy kolem Slunce přibližně v kruhových drahách. To je neobvyklé. V jiných planetárních systémech, které jsme dosud pozorovali, mají planety přibližně stejně vzdálené od svého slunce jako Země ponejvíce eliptickou oběžnou dráhu. Co kdyby to byl případ i naší planety? To by pak mělo katastrofický dopad na roční období na Zemi. Měla-li by eliptickou oběžnou dráhu, potom by teplota na jejím povrchu kolísala v rozpětí dalších

100 stupňů. Jestliže by elipticky obíhal Jupiter, měl by jeho pohyb natolik dramatický dopad, že by mohl snadno vyrazit Zemi i Venuši ze sluneční soustavy ven. „Jupiterova kruhová oběžná dráha příznivě stabilizovala nejen orbit planety Země, ale i celou naši sluneční soustavu.“⁴⁸ Děkujeme, Jupiterě!

3. Vzdálenost Země od Slunce je ideální – kdybychom byli blíže, veškerá voda by se odpařila, kdybychom byli dál, všechna voda by byla stále zmrzlá. Naštěstí je na naší planetě většina vody v kapalném stavu (a část z ní samozřejmě zmrzlá). V současnosti je Země dokonce jedinou planetou sluneční soustavy, na které se voda nachází v kapalném skupenství. Po celou svou historii byla Země schopna udržet vodu v tekutém stavu, což se považuje za základní předpoklad pro vznik inteligentního života.
4. Země ožívá i skrze svou geologickou aktivitu, a to díky poměrně tenké zemské kůře a hojnosti vody na povrchu. Tektonické desky jsou v pohybu a s nimi i kontinenty, vynořují se nová horská pásma – to všechno přispívá k recyklaci uhlíku a dalších prvků pro život nezbytných. Sopky, asteroidy a komety přinesly na povrch Země další vodu a chemické látky.
5. Má se za to, že Měsíc vznikl po srážce protoplanety se Zemí v raném údobí jejího vývoje. To byla nanejvýš šťastná nebeská havárie! Měsíc stabilizoval rotaci naší planety a zasloužil se tak o její příznivé podnebí. V porovnání s měsíci jiných planet je ten náš neobyčejně velký. Rozměr Měsíce udržel náklon osy rotace Země téměř konstantní, kolem 23,5 stupně. A tato hodnota náklonu má své opodstatnění, neboť díky ní známe čtyři roční období. Jsou-li měsíce mnohem menší, jak je to třeba v případě Marsu a jeho dvou měsíců, potom způsobují velkou nestálost podnebí.

Měsíc ovlivňuje i zemský příliv a odliv. V době, kdy byl Měsíc Zemi blíž, byl příliv a odliv daleko bouřlivější.

Později se ale Měsíc oddálil a vše se zklidnilo, i větry na povrchu Země zesláblly a rychlost rotace poklesla. A výsledek? Poklidné, mírné a příznivé prostředí pro vznik a vývoj života. Díky tomuto klidu mohla Země pokročit vpřed na cestě své dlouhé a komplexní evoluční historie.

6. Žijeme si v poklidu na „galaktickém předměstí“, v „galaktické obytné zóně“. Naše Slunce se pohybuje asi v poloviční vzdálenosti od centra Mléčné dráhy. Život na planetách, které leží blíže, pravděpodobně znemožnila nebo zničila radiace. My jsme ale dost daleko od nejbližších supernov, takže pozemská atmosféra nás před jejich zeslabeným zářením ochrání. Na druhou stranu, kdyby se naše sluneční soustava byla zformovala od centra Mléčné dráhy o mnoho dále, supernov by bylo příliš málo, a nemohly by tak poskytnout dostatek těžkých prvků a „hvězdného prachu“ ke vzniku skalnaté planety, jakou je právě Země.

Všechna nedávno objevená vědecká fakta dokládají, jak je vztah mezi Otcem Nebem a Matkou Zemí úžasný. Ukazují, jak má správný vztah vypadat, že má být kreativní, ochraňující, interaktivní, překvapivý – a všechny tyto vlastnosti nalézáme i v dynamických procesech, které se odehrávají mezi Otcem Nebe a Matkou Zemí, jejichž plodný svazek vyústil ve zrození mnoha pozemských bytostí. Pojem „Otec Nebe“ nebyl nikdy tak smysluplný. Geolog Thomas Berry upozorňuje: „Chceme-li se znovu dobrat svého smyslu pro zázraky a posvátno, musíme docenit vesmír, který nás přesahuje, otevřít se věčně přítomnému tajemnému zdroji, z něhož vše vzešlo. Ano, vesmír je primární posvátná realita. A jestliže do této velebné dimenze světa kolem nás vstoupíme, budeme zasvěceni.“⁴⁹

Potřebujeme tedy nové rituály, kterými bychom tento vztah oslavili a které by nám pomohly implementovat ho do našich buněk, myslí a představ – aby v nás povstala úcta a vděčnost. Ritualizované jednání nám pomáhá porozumět tomu, co se v nás děje, odhodit staré, nepotřebné představy, jejichž vinou nebe odumřelo. Neměli bychom podceňovat skutečnost, že i vynález elektřiny

a masové stěhování obyvatel do měst narušily naše spojení s Otcem Nebe a naše vnímání kosmologie. Města jsou dnes bez ustání osvětlena a je v nich velmi obtížné, ne-li vůbec nemožné zachytit okem nebeská světla hvězd. Eddie Kneebone, australský domo-rodec, popsal tradiční vnímání svého lidu tak, že den je určen k pozorování země a pozemských stvoření, zatímco noc patří našemu spojení s nebem. Postmoderní technologie ovšem umožňují zobrazit úžasné obrazy a fraktály z kosmických teleskopů, takže dnešní společnost může znovu navázat na rituály a v starodávném tanci vyprávět dobře známé, ale přesto stále nové příběhy kosmu a jeho živoucího nebe.

Jsou to zejména mladí lidé, kdo se mohou a musejí ujmout této nové kosmologie, nového vztahu k Otci Nebe. Jak říkají Primack a Abramsová: „V mnoha ohledech mají mladí lidé po celém světě více společného mezi sebou navzájem než s příslušníky starší generace ve své zemi i v rodinách. Mladí sice nesdílejí jedno náboženství nebo jazyk, ale zato sdílejí kosmickou epochu v historii Země, kterou starší generace nikdy nepoznají.“⁵⁰

Společnost Microsoft nedávno zahájila činnost webových stránek „Worldwide Telescope“, na kterých lze najít jak fotografie pořízené teleskopy po celé Zemi, tak i databáze všech významných astronomických organizací. Stránky jsou přístupné zdarma a slouží nejen amatérským astronomům, ale i učitelům, dětem a vůbec všem lidem, kteří by jinak neměli šanci se na vesmír skrze teleskop podívat. Designérem tohoto virtuálního teleskopu je Curtis Wong. Sám vyrostl v Los Angeles a Mléčnou dráhu si pořádně prohlédl, až když jako kluk vyrazil na výlet za město: „Úplně mě odrovnalo, kolik jsem najednou viděl hvězd.“ Otec Nebe je teď tedy každému k dispozici online. Curtis Wong dále říká: „Lidé nebe pozorovali vždycky. Neměli ale možnost, jak to mezi sebou sdílet. Dneska se s mou webovou stránkou může do teleskopu podívat každý.“⁵¹ Tato postmoderní vymoženost nám zpřístupňuje Otce Nebe více než kdy dříve. Nádhera a divy kosmu jsou tak čím dál dostupnější všem, kdo si pro ně dokážou v srdci a v mysli udělat místo.

2

ZELENÝ MUŽ

V NEZAPOMENUTELNÉ KNIZE *The Green Man: The Archetype of Our Oneness with the Earth* se dali dohromady anglický fotograf Clive Hicks a básník William Anderson a společně nám nabídli úžasný a důležitý archetyp. Příroda trpí a je devastována, orná půda mizí nevídanou rychlostí, každý čtvrtý živočišný druh savců vymírá, ztrácejí se lesy a deštné pralesy, a zmizí-li deštné pralesy, nic je nenahradí. Právě proto je vrcholně důležité, abychom v sobě znovu objevili archetyp Zeleného muže. Tato neobyčejně užitečná idea k nám přichází z pradávných časů *mnoha* lidských kultur a učí nás, jak znovu dosáhnout jednoty s planetou Zemí.

Stejně jako každý archetyp i metafora Zeleného muže promlouvá k naší duši na mnoha úrovních. Jde zejména o ty aspekty našeho ducha, které jsme hrubě zanedbali v moderní industriální době, kdy celý západní svět toužil po „ovládnutí přírody“ – což byl oblíbený termín důležitých filozofů tohoto období René Descarta a Francise Bacona. Archetyp Zeleného muže rozhodně k žádnému ovládnutí přírody nevyzývá. Jde v něm o to, najít svůj *vztah k přírodě*, odkrýt esenci přírody ve své vlastní přirozenosti – ano, jde o generování přirozenosti, zejména prostřednictvím naší páté

čakry, ve které se slova mísí s moudrostí srdce a hlavy (tedy se čtvrtou a šestou čakrou). Zelený muž upřednostňuje moudrost před pouhou vědomostí. V tradici amerických indiánů jsou nej-moudřejší ze všech stvoření rostliny. Jsou na Zemi nejdéle a skrze fotosyntézu se naučily žít sluncem. Přispěly tak k vzniku života zvířat a následně i lidí. Rostliny mohou přežít bez nás, my ale bez nich ne. Jsme jim zavázáni. A Zelený muž nám to připomíná.

POVSTAL Z PLÁNÍ A LESŮ

„Zelený muž“ je prastarý pohanský symbol našeho vztahu k říši rostlin. Muži se převlékají za stromová stvoření, vlasy a vous Zeleného muže je propleten rostlinami, listím a větvemi a zelené výhonky se mu plazí z úst. Slavnosti Zeleného muže se dodnes pořádají na návsích anglických vesnic. Ve 12. století ve Francii, Anglii a zvláště v Německu si postavu Zeleného muže přizpůsobilo křesťanství, avšak můžeme ho najít po celé Evropě v mnoha chrámech postavených v té době i později.

Zelený muž může sloužit jako archetyp pro náš vztah k vesmíru i planetě Zemi – k Otci Nebe i Matce Zemi. Z nich obou se rodí rostliny a oba je také spojují. Rostliny jsou stejně jako my vesmírná stvoření. Nezměrná energie, kterou na náš svět vrhá slunce, přináší díky nim své plody. Rostliny jsou připraveny se za sluncem otáčet. U mnoha soch zpodobňujících Zeleného muže najdeme navíc mezi větvemi i ptáky, kteří posedávají mezi listím a svým letem spojují oba světy, zemi a nebe. Ptáci jsou poslové Otce Nebe.

V rámci archetypu Zeleného muže se tedy na rostliny ani nezapomíná, ani nejsou brány jako samozřejmost. Jsou velebeny. Připomínají nám, že je třeba obnovit naše spojení s Matkou Zemí – se stromy, prstí, deštěm, mraky, květinami, sluncem, příslušným ročním obdobím – a že je třeba, abychom za to všechno byli vděční jako za dar, bez kterého by lidská existence nebyla možná ani udržitelná. Skvělou a výstižnou studii o stromech nám ve své knize *Velká kniha stromů: duch stromů* zanechal spisovatel Fred Hageneder. Upozorňuje, že stromy jsou neúspěšnější a nejdominantnější formou života na Zemi, a to už po tři sta milionů let.

Říká, že kromě oceánů našly rozmanité formy života své útočiště právě ve smíšených lesích, jejichž stromy se množily divoce a bez jakékoli kultivace, a potom samozřejmě také ve složitém ekologickém systému tropických pralesů. Navíc jsou stromy „nepostradatelné pro počasí a podnebí, pro cirkulaci vody v přírodě, pro vznik minerálů, pro vyrovnávání elektrického náboje mezi ionosférou a zemským povrchem a obecně pro udržování zemského magnetického pole.“⁵²

Z čeho se strom skládá? Tělo stromu je naplněno hlavně slunečním světlem. „Světlo proudí strukturou stromu, řídí životně důležité procesy a stará se o vyvážené zdraví celého rostlinného organismu. ... V buňkách stromu bez ustání probíhá velká světelná show.“⁵³

Stromy jsou jako „kosmické antény“.⁵⁴ Je například dokázáno, že růst stromu ovlivňuje radiace při výbuchu supernovy (výbuch supernovy je gigantická exploze, která provází smrt hvězdy). Vědci v Tádžikistánu zkoumali kmen 807 let starého jalovce a na základě rozložení letokruhů zjistili, že růst stromu se zpomalil právě v době, kdy došlo ke třem známým výbuchům supernov. Můžeme tedy říci: „Stromy vnímají smrt každé hvězdy v naší galaxii.“

Stromy byly lidem ku pomoci už od počátku. Vždyť první lidé žili v úkrytu afrického pralesa, který je dodnes domovem opicím. Když pak lidé lesy opustili a vydali se do otevřené savany, objevili oheň, „a ten se stal hnací silou vývoje lidské rasy... a jako palivo sloužily právě stromy“. Když si lidé začali stavět úkryty, mosty a stáje, zase se neobešli bez dřeva. „Většina nástrojů z doby kamenné sloužila k opracování dřeva“ a nezapomeňme ani na velká středověká města, postavená „hlavně ze dřeva“.⁵⁵ Lidské písmo bylo poprvé zaznamenáno na kůře a dřevěných destičkách.

Univerzálním úkazem jsou posvátné háje. „Sociální nebo náboženská hnutí po celém světě většinou začínala pod korunou nějakého stromu.“⁵⁶ Každé řecké božstvo bylo spojeno s konkrétním druhem stromu a bylo pod takovým stromem i uctíváno. Například vavříň byl zasvěcen Apollónovi, myrta Afroditě, olivovník Athéně, sosna Panovi. „To, čemu dnes říkáme bohové, byli původně duchové stromů, kterým lidé vyjadřovali svou vděčnost

a náklonnost.⁵⁷ Hazrat Inayat Khan říká: „Každý list stromu je stránkou Svaté knihy a obsahuje nebeské zjevení.“

Protože se výhonky, listí a větve plazí právě z *úst* Zeleného muže, je zřejmé, že jde o archetyp spjatý s naší pátou čakrou. Ve své předcházející knize jsem poznamenal, že pátá čakra, která je umístěna v oblasti hrdla, představuje v podstatě kanál zrodu. To platí hlavně pro muže: pátá čakra je jejich kanálem zrodu. Naše hrdlo má za úkol zrodit moudrost srdce a hlavy (tedy naší čtvrté a šesté čakry). Zelený muž nám také připomíná, že barva čtvrté, srdeční čakry je zelená! Pro Zeleného muže jsou tedy nejdůležitější soucit a tvořivost, a tato tvořivá síla, tento kanál zrodu, přivádí na svět „zelený“ soucit.

Svatá Hildegarda z Bingen, mystička žijící ve 12. století, tedy v době obrody symbolů Bohyně a Zeleného muže, nazvala Krista „zeleným mužem“, protože lidské duši přináší vláhu a probouzí vědomí. I o Duchu svatém mluvila jako o „zeleném“, jelikož nás činí plodnými. Učila, že jediným skutečným hříchem je – metaforicky řečeno – „vyschnutí“, tedy zapření Zeleného muže, který chce růst a kvést v každém z nás. Proto také radila opatům a biskupům i dalším hodnostářům, aby „zůstali mokří a zelení a vlhčí a šťavnatí“ – což jsou všechno protiklady vyschnutí. Když „vyschnou“ ženská rodidla, ztrácejí schopnost přivést na svět nový život. Podobný symbol použil i Mistr Eckhart, když řekl, že „sémě Boha je v každém z nás“, a tak jako semeno hrušky vyrostе ve strom, když se o něj dobře postaráme, „vyrostе v Boha“ i Boží sémě.

Archetyp Zeleného muže ctí také mlčení a introspekci, což jsou obvyklé charakterové rysy farmářů a domorodců žijících v těsném sepětí s půdou. Na některých svých zpodobeních Zelený muž šilhá, což má jistě symbolizovat pohled dovnitř. Zelený muž se totiž jako každý pravý bojovník nesoustředí jen na to, co je *vně*, ale i na to, co je *uvnitř*, kontemplanuje o vnitřním světě. Zelený muž se nebojí poznat sám sebe. Navíc platí, že ač pátou čakru najdeme v oblasti hrdla, nepředstavuje nějaké tlachání nebo nekonečné mluvení, nýbrž symbolizuje pravdivou řeč, která má kořeny v poklidné kontemplaci, nikoli ve hluku. Jenom nervozita cítí nutkání naplnit

prostor tiché kontemplance hlukem. I tuto zkušenost zahrnuje metafora Zeleného muže zobrazující hluboké a hojné kořeny přírody. Říká nám tím, že musíme *vzklíčit pod zemí, v tichosti svého srdce*. Když budeme tiší, vzejdou plody. Podíváme-li se do nitra sebe samých, zrodí se to podstatné. (Oči na vyobrazeních Zeleného muže často hledí dovnitř.) K životu je třeba vnímavosti, introverze a introspekce – tyto vlastnosti nás dovedou dále než extrovertní jednání. Na místo, kde se psýché a kosmos, psýché a Gája spojují a kde jejich setkání přináší plody. Plody, které přetrvají.

Středověcí teologové věnovali hodně pozornosti biblickému přirovnání Ježíše k vinné révě. Mnoho jich najdeme zejména v Janově evangeliu, produktu písemnictví Izraele a raného křesťanství. „Já jsem pravý vinný kmen, vy jste ratolesti. ... Kdo zůstává ve mně a já v něm, ten nese hojné ovoce...”⁴⁸ Podobné pasáže velmi dobře rezonují s významem archetypu Zeleného muže.

Zajímavě byl Zelený muž zobrazován ve 12. století, býval totiž zachycen v různých stadiích života – jednou jako mladík, jindy jako zralý muž nebo stařec. Někdy leží na zemi a umírá, podoben podzimnímu listí navrací svou duši koloběhu života. Býval také zachycen ve škále nálad, někdy je šibalsky hravý, jindy ohromný nebo zuřivý. Někteří Zelení muži jsou skutečně plni zuřivosti a síly, proudí jimi energie bojovníka. Na některých vyobrazeních to zdůrazňují i větve, které připomínají paroží. Zelený muž se tak propojuje jak se světem zvířat, tak se světem rostlin. Paroží je rozložené jako strom a muži jako jeleni nesou jeho sílu.

Archetyp Zeleného muže vyjadřuje i cosi důležitého a pozitivního o mužské sexualitě. Zelený muž je téměř vždy obrostlý voussem. Někdy je vous protkán větvemi a listím, jindy ho větve a listí přímo tvoří. Porost tváře toho hodně sděluje – plodivá mužská síla, která přichází v pubertě, má sloužit velkému kosmickému cíli, vesmírnému plození. Tato síla nemá sloužit individuálnímu egu, rodině, národu ani kmenu, ale všezahrnujícím cílům přírody samotné. Mužská kreativita, sexualita a senzitivita vychází z kreativity, sexuality a senzitivity přírody – a má jí sloužit. Sílu mužské sexuality je třeba chápat právě v tomto velkém kontextu, a nikoli jako výraz individuální síly a moci, o kterou se opírá ego. Zelený

muž nepotlačuje ani nesublimuje svou sexuální touhu. Otevřeně se k ní hlásí – vzdává jí čest a chválu –, ale bez nějakého zbytečného zveličování nebo personalizace. Je to plnohodnotná sexualita, která na sebe neupozorňuje, ale ztělesňuje neustávající sexuální a kreativní energii vesmíru.

ZELENÝ MUŽ VE 12. STOLETÍ

Archetyp Zeleného muže se s novou silou prosadil na scéně západní kultury ve 12. století – ve stejném století znovu nabývá důležitost také Bohyně, tedy Panna Maria. Zelený muž zkrátka doprovází Bohyni na cestě evropskou kulturou. Bohyně tehdy inspirovala výstavbu pěti set kostelů a stovek katedrál – *ty všechny byly zasvěceny Marii, Bohyni křesťanství* – výstavbu, která probíhala po dobu úžasných 125 let. Zelený muž výrazně a významně figuruje v mnoha kostelích a katedrálách, stačí jmenovat ty v Chartres, Dijonu, St. Denis, Auxerre, Bamberku, Norwichi, Suttonu, Vendôme, Lichfieldu, Poitiers, Winchesteru, Marburku, Lincolnu, Exeteru, Trevíru, Bourges, Southwellu, Remeši, Freiburku v Breisgau, chrám sv. Dimitrije ve Vladimíru a další.

Než zavládlo údobí gotiky a posílil vliv Zeleného muže a Bohyně, zobrazovaly se rostliny v křesťanském umění často jako symbol hříchu a nestřídmé smyslnosti. Jistý vlivný křesťanský spisovatel 9. století ztotožnil list se hříchem, zejména hříchem sexuálním. V katedrálách té doby nacházíme zobrazení divoce se proplétajícího rostlinstva, jež symbolizuje sexualitu, nebo znázornění nahých mužů a žen zapletených do bujné vegetace. Staří bohové jako Bakchus, Dionýsos nebo Pan nebyli v té době příliš ctěni, a to je ještě mírně řečeno. Vždyť ďábel býval zobrazován jako Pan s chlupatýma nohama a sexuálním libidem kozla.

William Anderson poukazuje na to, že umělci pracující v druhé polovině 12. století na hlavní lodi katedrály Notre-Dame byli prvními, kdo „zobrazili rozpoznatelné, konkrétní druhy rostlin a vyřezali je s láskou a potěšením jako symboly dobra a milosti stvoření“.⁵⁹ Milost stvoření – což je mimochodem nádherný výraz, plný požehnání – se stala novou teologií. Rezonuje v ní

biblická *Píseň písní* i spirituální výchova historického Ježíše, který vzešel z tradice oslavující svatost stvoření.

Zobrazování rostlin ve výzdobě katedrál a kostelů nesloužilo pouze k potěše oka, byl to také způsob, jak rostliny studovat. Tehdy zaznamenáváme nový intelektuální zápal a zájem o studium přírody. „Tato doba přinesla do západního umění novou snahu: exaktní pozorování viditelného světa. ... To mělo výrazný dopad na vývoj západní vědy, která se zakládá na pozorování a klasifikaci. Gotičtí sochaři obratně vykreslovali nejmenší detaily rostlin způsobem, jenž zásadně předčil standardní ilustrace dobových botanických textů.“⁶⁰ Umělci se svého úkolu zhostili na výbornou.

V katedrále Notre-Dame v Chartres najdeme například několik zpodobení Zelených mužů s rostlinami, které jsou snadno identifikovatelné. Hlavy tří Zelených mužů zdobících jižní vchod ovíví dub, akant a úponky vinné révy. Dub je posvátný strom druidů a má se za to, že právě oni byli kdysi v Chartres prvními staviteli. Víno symbolizuje jak Bakcha, tak Krista. A akant je posvátná rostlina, která v rámci tradice klasické i severské symbolizuje znovuzrození. Zelený muž zdobený dubovým listím symbolizoval les, zatímco Zelený muž s vinnou révou symbolizoval zemědělství. Dub byl, jak vysvětluje Robert Bly, pevně svázán „s náboženskými rituály uctívajícími Bohyni“,⁶¹ a to po celém Blízkém východě. Bohyně Diana měla svůj dubový háj a dub byl pro Římany „zlatou ratolestí“, která zprostředkovávala přístup do podsvětí. Podle keltských mýtů byl Dubový král chotěm Velké bohyně a vládl s jejím svolením. Každých sedm let se pod vzrostlým dubem postavil svým vyzyvatelům. Pokud vyhrál, kraloval dalších sedm let, prohrál-li, byl pod stromem na místě zabit. A konečně, vzrostlý kmen dubu je – jako osa života – spojnice mezi zemí a nebem.

Akant reprezentuje rostliny, které překračují hranice mezi zemědělskou půdou a divočinou, byliny, které dokážou okořenit, uzdravit, ale i otrávit. Zelení muži na jižním vchodu se usmívají, na severním vchodu ale z fíkového listoví vystupují tváře mladíků, v nichž se zrcadlí touha. Fík často symbolizuje Božskou matku a je také známo, že nabídnutými fíky uctíme Černou madonu.

Z uvedených asociací vyplývá, že archetyp Zeleného muže vy-
zývá k integraci Bohyně do mužského světa. Je symbolem toho,
že revoluce, kterou probuzená Bohyně přináší, je určena mužům
stejně jako ženám. Bohyně inspirovala hnutí, které ve 12. století
posílilo roli vzdělání ve společnosti, kdy klášterní školy byly nahra-
zeny univerzitami. Ty původně představovaly instituce, kam člo-
věk přicházel najít své místo ve vesmíru, universu. Bohyně sehrála
důležitou roli jako Královna umění a věd. Ona, Paní Moudrost,
měla vládnout nad učeností. Bohyně změnila přístup k nábožen-
ství, jehož centra se přesunula z klášterních kostelů do měst, do
nově postavených katedrál. Města samotná pak rostla s příchodem
osvobozených nevolníků a mladých lidí, kteří se vyvázali z feudální
kultury založené na vlastnictví půdy a toužili po nové formě nábo-
ženství. A katedrály se tak staly *trůnem*, na který usedla Bohyně
(*cathedra* znamená latinsky „trůn“). A nejenže usedla, ona z něj ak-
tivně oslavovala život! Stala se zdrojem, ze kterého proudila kultura
založená na spravedlnosti a soucitu s chudými.

Koncem 19. století popisuje historik Henry Adams své obrá-
cení inspirované setkáním s Bohyní v Chartres, Bourges a dalších
středověkých katedrálách. Podle něj katedrála v Chartres a Bohy-
ně, kterou reprezentuje, představují stvrzení nadvlády lásky nad
mocí a násilím. Adams své pocity vyjádřil těmito slovy: „Sílu pře-
svědčení, která z ní vyzařuje, nepřekonala potom už nikdy žád-
ná vášeň – ani vášeň náboženská, ani vášeň oddanosti, ani vášeň
vlastenecká či vášeň pro bohatství; nelze ji přirovnat ani k žád-
nému jednotlivému ekonomickému úsilí, kromě válečných vý-
bojů.“⁶² Bohyně rovněž symbolizuje soucit, buddhistický aspekt
v křesťanství: „Protože Matka sama byla člověkem, tedy nedoko-
nalá a schopná milovat, ztělesnila laskavost, dualitu, diverzitu...
Reprezentovala vše, co se vymykalo jednotě; vše nezvyklé, výji-
mečné, vypovězené, což byl celý lidský rod.“⁶³ Bohyně se přátelí
s psanci. A stejně tak i Zelený muž.

Adams dále klade ústy moderní doby následující otázku:
„Proč protestantské kostely bez její pomoci selhávaly? ... Proč byl
ženský prvek vyhnán z církve a ignorován státem? ... Existuje-
-li jednota, do jejíhož středu míří všechny energie, potom v sobě

musí zahrnout a vysvětlit i dualitu, diverzitu, nekonečno – sex!“⁶⁴ Návrat Bohyně ve 12. století byl pro Adamse tedy velmi důležitou okolností a zahrnoval v sobě i archetyp Zeleného muže. Neméně důležitý je ovšem návrat Bohyně ve století dvacátém prvním.

NÁVRAT OTCE ZEMĚ

Archetyp Zeleného muže je zajímavý také tím, že nás nabádá nebrat *gender* „Otce Nebe“ a „Matky Země“ doslova. V mnoha ohledech Zelený muž reprezentuje pojem, který lze vyjádřit spojením „Otec Země“. Není tedy žádný důvod, proč bychom nemohli pohlaví prohodit a oslavovat Matku Nebe a Otce Země, jde přeci jen o metafory. Zelený muž nám připomíná, že nestačí žít jen ve vlastní hlavě a s hlavou v oblacích. Stejně jako stromům je člověku totiž dovoleno zapustit kořeny do země, zakotvit, pečovat o své spodní čakry a růst vzhůru v uctívané nebe.

Pro básníka Williama Andersona ztělesňuje archetyp Zeleného muže zejména „nepotlačitelný život“, a „jakmile si ho plně uvědomíte, zjistíte, že k vám promlouvá, ať jdete kamkoli.“⁶⁵ Anderson napsal báseň, ve které mu Zelený muž říká:

Já jsem myšlenka všech rostlin...

Vzlínám s mízou...

Přicházím s větrem...

Hořím touhou...

Jsem medem lásky...

Promlouvám skrze dub...

Zářím sluncem...

Plavu s lososem...

Jsem drcen pro tvůj nápoj...

Zaplatil jsem za tvou rozkoš...

Udržel jsem její tajemství...

*Jsem zrozen v temnotách...*⁶⁶

Zelený muž je daleko starší než křesťanství a v lidské historii se střídavě objevuje a zase vytrácí. Pro jeho dnešní návrat existuje

řada důvodů, přičemž tím nejdůležitějším je patrně to, že si silněji uvědomujeme nezbytnost aktivní ochrany životního prostředí. Archetyp Zeleného muže je obraz „zkomponovaný z listů a mužské hlavy, což vyjadřuje jednotu lidského a rostlinného světa. Zelený muž zná a hlásá tajemné zákony přírody.“⁶⁷

Anderson pokládá důležitou otázku: „Proč se Zelený muž znovu vrací do našeho vědomí a co po nás chce?“ Já věřím, že požaduje, abychom se vzchopili. Aby se muži stali opravdovými muži. Dnešní muži jsou omámeni a zaslepeni moderní filozofií, konzumem a pokřiveným obrazem pseudomaskulinity, kterou propagují média. Zelený muž nás vyzývá, abychom projevíli svou lásku k planetě Zemi a ochránili zdraví budoucích generací. Abychom se zastali stromů a zvířat, které jsou vyhlazovány, a zajistili tak přežití i svého živočišného druhu. Abychom před individuální mocí a nadvládou upřednostnili prospěch komunity a soucit. Abychom se zastali svých dětí a generací, které přijdou po nás.

Jung věřil, že archetypy se vynořují v nových formách v době, kdy potřebujeme vyrovnat ztracenou rovnováhu ve společnosti. Návrat Zeleného muže tedy nemusí být motivován jen naším porušeným vztahem k přírodě, ale i *nevyváženým vztahem k maskulinitě*. Zelený muž vyzývá muže, aby se probudili a protřeli si oči, aby znovu propojili svou sexualitu s přírodou, kulturu s vesmírem a ekonomiku s morální odpovědností moudrých správců.

Anderson si všímá, že „je pozoruhodné, že Velká matka a její syn, milenec a ochránce, Zelený muž, se oba vrátili ve stejné době [tj. ve 12. století]. Možná, že se podobný proces odehrává i dnes: tak jako je vzestup feminismu doprovázen novými, navzájem nezávisle získanými poznatky o převaze matriarchálních náboženství ve starověké Evropě, tak se možná i Zelený muž budí právě proto, že je v hloubi ekologie ducha vpleten do téže sítě mýtu jako ona, Velká matka.“⁶⁸ Archetyp Zeleného muže moudře souvisí s Božskou ženskostí a s Velkou matkou a vyznačuje se i zvláštním vztahem k hadu, který je pradávným symbolem Bohyně. Zelený muž bývá často zpodobován spolu s hadem nebo s okřídleným drakem.

Zelený muž si váží inteligence. Je „vesmírným mužem a inteligencí, která podmiňuje stvoření“.⁶⁹ Koneckonců je znázorňován

jako lidská hlava. Je ale víc než „jen“ inteligentní, je moudrý. Přírodu nejen studuje, ale nachází k ní i moudrý vztah. Naši dobu charakterizuje obnovený zájem o přírodu a ekosystémy. Není tedy divu, že se tento archetyp objevuje znovu. Zelený muž je někdy považován za šaška – moudrost totiž, na rozdíl od pouhé vědomosti, v sobě zahrnuje i bláznovství a pošetilost. Bláhovost a moudrost spolu svádějí zápas.

POSVÁTNÝ ČILI KOSMICKÝ STROM

Zelený muž nám také připomíná symbol posvátného stromu, který obvykle reprezentuje kosmos. V epické skladbě *Bhagavadgíta* strom symbolizuje vesmír a stejnou symboliku najdeme i na obrazech Hildegardy z Bingen, která tvořila ve 12. století. Ve 3. století se Strom života na Golgotě chápal jako střed světa, vyvěral zde svatý pramen, ze kterého se napojí všechny národy. Kristus řekl „já jsem pravý vinný kmen“, čímž bylo pak ovlivněno i křesťanské zpodobňování Dionýsa.

Posvátných stromů zná mytologie bezpočet, ať už je to strom Bóddhi, pod jehož korunou došel osvícení Buddha, nebo lotosový strom, poblíž kterého prorok Mohamed podruhé spatřil archanděla Gabriela. Mnoho starodávných příběhů popisuje, jak stromy promlouvají k lidem a zpívají jim. Potom je tu strom, z něž byl vyroben kříž, který křesťané uctívají proto, že odčinil vinu Adama a Evy v zahradě Eden, kde rostl Strom života. Motiv vychází z legendy, podle které zasadil anděl do Adamovy lebky na Golgotě semínko ze Stromu života, a z něj vyrostl strom, na němž byl pak ukřižován Spasitel. James Frazer poznamenává, „zabití ducha stromu se často spojuje... s jeho oživením, znovuzrozením v ještě mladistvější a vitálnější podobě“.⁷⁰ Tak lze vysvětlit, proč křesťanské umění často využívá symbolu Zeleného muže v kontextu utrpení a Zmrtvýchvstání Krista – aby ten, kdo přemohl Krista na kříži, který býval stromem, byl sám Kristem přemožen. Nejstarší křesťanské zpodobení Zeleného muže pochází z roku 400 a najdeme ho na náhrobním kameni v St. Abre v St. Hilaire-le-Grand. To všechno uvádí archetyp Zeleného muže do souvislosti se smrtí

a zmrtvýchvstáním a znovu to podtrhuje symboliku oživení a nesmrtelnosti, kterou strom a Kristus reprezentují. Je to zmrtvýchvstání jara, kdy se rostliny probouzejí ze zimního spánku.

Zeleného muže nezřídka zpodobovalo i keltské křesťanství, například v iluminacích *Knihy z Kellsu* nebo jako plastiky. Často ho doprovází parohatý bůh Cernunnos, což byl starodávný keltský bůh lesů, napůl jelen a napůl muž, kterému z čela (ze šesté čakry) rostly parohy. Jeleni, hadi a jiná zvířata se s ním přátelili. Překonal smrt a prchl do podsvětí. Jeho vlasy někdy vypadají jako rostlinný propletenec. Nacházíme zde jasnou souvislost mezi plodností a hlavou s motivem listí. Lidská hlava obvykle představovala sídlo inspirace a věšteckých schopností, odháněla zlé síly a velebila plodnost. Filozof irského původu Jan Scotus Erigena ve shodě s Tomášem Akvinským tvrdí, že rostliny mají duši a že lidé dokážou sdílet planetární duši zvířat a rostlin, stejně tak jako spirituální duši andělů. Lidé jsou mezi těmito dvěma sférami prostředníky.

Na tympanonech katedrál ze 12. století často najdeme oslavné zpodobení tzv. kosmického Krista. Anderson si všímá sochy Krista v klášterním kostele opatství St. Pierre de Moissac (byla vyřezána v roce 1130). Podle něj ztělesňuje „mocného a hrozivého pána nebo krále, jehož roucho pulzuje kosmickou energií. Šelmy znázorňují nejen čtyři evangelia, ale také čtyři živly a čtyři přirozenosti člověka, které jsou v dokonalosti obsaženy v lidské přirozenosti Kristově. Těla šelem se svíjejí mimořádnou energií.“⁷¹ Parohatého Cernunna najdeme po Kristově levé straně. Kosmický strom a kosmický Kristus tak sdílejí jeden prostor a psýché (lidská přirozenost) a kosmos se tak spolu potkávají. Strom sahá do nebes a jeho kořeny se zavrtávají do nitra země, čímž připomíná svazek Otce Nebe a Matky Země – strom je *axis mundi*, je osou a centrem světa. Básník a symbolista J. E. Cirlot to vyjádřil takto: „V tom nejobecnějším smyslu strom symbolizuje život celého vesmíru: jeho konzistenci, růst, šíření, plodné a obrodné procesy. Ztělesňuje nevýčerpatelný život.“⁷² A toto vše se odehrává v rámci archetypu Zeleného muže.

Mircea Eliade srovnává pojem *axis mundi* s pradávnými iniciačními ceremoniemi šamanů, kteří „putovali do středu“.

Psycholog Eugene Monick upozorňuje: „Axis mundi jako symbol stromu světa má své kořeny v podsvětí, kmen v přítomnosti a listoví v nebi.“⁷³ Nasává tedy energii z mnoha světů. Jeho existence není jednorozměrná.

Jednorozměrná není ani existence člověka. Lidé jsou stejně jako kosmický strom napojeni na tři sféry: nebe, zemi a podsvětí. Monick považuje *axis mundi* za „pradávný symbol, který je pro dnešní muže velmi užitečný, jelikož zažívají dezintegraci patriarchálního chápání skutečnosti. Podlehout znovu se objevujícímu matriarchátu není řešením, a to ani kulturním, ani osobním. Mělo by to regresní dopad a vedlo by to nakonec k návratu přísných patriarchálních postojů sloužících jako bláhová obrana maskulinní identity. ...pravým řešením je *axis mundi*, rigorózní a vratký heroismus šamanů.“⁷⁴

PROROCI EKOLOGIE

Jak tvrdí Thomas Berry, ekologie je funkční kosmologií. I my, stejně jako stromy, v sobě zahrnujeme vše, co patří k planetě Zemi, a s ní i celý kosmos. Tuto energii zachytil H. D. Lawrence, když napsal:

„Životní snahou člověka je dostat se do přímého kontaktu s elementárním životem kosmu, životem hor, životem mraků, životem hromu, životem vzduchu, životem země, životem slunce. Prožít tento kontakt se vši naléhavostí a načerpat z něj energii, sílu a jakousi temnou radost. Tato snaha o ryzí kontakt, bez prostředníka nebo příměluce, je kořenem smyslu náboženství.“⁷⁵

Sjednocení významu pojmů *kosmos* (vesmír) a *ecos* (domov) je dnes na pořadu dne. Nejde o nic menšího než o naše přežití. Primack a Abramsová upozorňují:

„Země je přirozenou součástí kosmu, my ale nejsme zvyklí o ní tak přemýšlet, a právě v tom tkví jádro mnoha problémů: nejsme se svou planetou a kosmem sladění. Přežití